Universitätsbibliothek Paderborn

Annales Ecclesiastici

Jncipiens à Juliano Apostata Jmperatore, perducitur vsque ad obitum Theodosii Augusti: continet annos XXXIV.

Baronio, Cesare

Coloniæ Agrippinæ, 1624

Iesv Christi Annus 389. Sirici Pap. Annus 5. Valentin. 14. Theodosii 11. Impp.

urn:nbn:de:hbz:466:1-14548

Visual Library

Quid peccauit infans, vt à dæmone corripiatur? In qua ætate reſurrecturi ſumus? ſi in ipſa, qua morimur, ergo nutricibus poſt reſurrectionem opus erit: ſi in altera, nequaquã erit reſurrectio mortuorum, ſed transformatio in alios. Diuerſitas quoque ſexûs maris & fœmina erit, aut non erit? Si erit, ſequentur & nuptiæ, & concubitus, ſed & generatio: ſi non erit, ſublata diuerſitate ſexûs, eadem corpora non reſurgent: aggrauat a enim terrena inhabitatio ſenſum multa cogitantem: ſed tenuia erunt, & ſpiritualia, dicente Apoſtolo b: Seminatur corpus animale, ſurget corpus ſpirituale. Ex quibus omnibus probare cupiebat, rationales creaturas ob quædam vitia & antiqua peccata in corpora eſſe delapſas, & pro diuerſitate & meritis peccatorum, tali vel tali conditione generari, vt vel corporum ſanitate gauderent & parentum diuitiis ac nobilitate, vel in morbidas carnes & domos inopum venientes, pœnas priſtinorum luerent delictorum, & præſenti ſeculo atq; corporibus quaſi carcere clauderentur.

a Sap. 9.
b 1. Cor. 15.

CVIII. *Quod cum audiſſet, & ad mertuliſſet, indicans hominem; mihiq; incubuiſſet neceſſitas nequiſſimæ viperæ ac mortiferæ beſtiæ reſiſtendi, de quibus Pſalmiſta commemorat, dicens c: Ne tradas beſtiis animas confitentium tibi: &, Increpa d Domine beſtias calami, quæ ſcribentes iniquitatem, loquuntur contra Dominum mendacium, & eleuant in excelſum os ſuum: conueni hominem, & orationibus eius, quam decipere nitebatur, breui interrogatione concluſi, dicens, &c.* refert diſputationem tunc cum eo habitam, atq; ad poſtremum addit: *Ex quo die ita cœpit Paula hominem deteſtari, & omnes, qui eiuſdem dogmatis erant, vt eos voce publica hoſtes Domini proclamaret.* hæc Hieronymus. Sic igitur à S. Hieronymo confutatus Palladius, in ipſum ſtylum conuertit, atque primum hæc de Paula aduerſus eundem S. Hieronymum in ſuo commentario ad Lauſum effutijt e: *Multas fœminas vidi, plurimasq; tam viduas quam virgines noui, inter quas Paulam Romanam, matrem Toxotij, fœminam ad genus vitæ, quod eſt ſecundum ſpiritum, dexterrimo ingenio: cui quidem, quo minus ei ſe daret, impedimento fuit Hieronymus quidam genere Dalmata, qui mulierem optima indole ad genus vitæ perfectum, cum in eo multos, ne dicam omnes, longiſſimo poſt ſe interuallo videretur poſſe relinquere, ipſe inuidia motus ad ſuum peculiare viuendi inſtitutum pertraxit. Eius filia nomine Euſtochium in Bethlehem vitam adhuc monachalem exercet: quam quidem ego nunquam allocutus ſum: cæterum fertur inſigni eſſe pudicitia, & regere ſocietatem virginum quinquaginta.* hæc Palladius: manſiſſe autem ipſum in Palæſtina ſaltem vſque ad annum trecenteſimum nonageſimum ſecundum, inferius dicemus ex Epiſtola Epiphanij ad Ioannem.

c Pſal. 73.
d Pſal. 67.
e Pallad. in Lauſia. c. 29
QVÆ PALLADIVS IN S. HIERONYMVM.

CIX. At quid poſtea de Palladio? Accidit quidem vt recedens è Palæſtina in Bithyniam, Catholici hominis perſonam indueri t, & inter Catholicos conſueſcens poſtea in Ioannis Chryſoſtomi Epiſcopi Conſtantinopolitani ſe amicitiã inſinuarit. Et vnde hoc, inquies, de conſuetudine cum Ioanne accepiſti? ex eo potiſſimum, quod fauit eidem Ioanni Chryſoſtomo, cui quidem non cõmunione Catholica tantummodo coniunctus, ſed & eidem fuit tolerantia malorum propinquus: nam quæ ob eiuſdem Ioannis defenſionem paſſus eſt, his verbis ipſe declarat f: *De Paleſtina autem ad prouinciam Bithyniam veni: in qua neſcio quo modo, vtrum ſtudio hominum, an voluntate diuina (hoc Deus nouit) Epiſcopus vltra meritum meum factus ſum. In quo tempeſtatis illius, quæ ſub Sancto Ioanne commota eſt, interfui malis & per decem menſes in obſcuriſſima cellula occultatus, cœpi illius ſancti dicta reminiſci, &c.* Quo etiam tempore, cum vigeret vehementior in eundem Chryſoſtomum perſecutio, ex Oriente recedens, Romam ſe cõtulit ad Innocentium, à quo vna cum aliis exceptus eſt. Et vnde hæc dices. Teſtatur id ipſe, cum de Piniano atq; eius coniuge Melania iuniore, à quibus exceptus in Vrbe fuit, ſermonem habens, hæc ait g: *Ne nobis quidem certe, cum plurimi ſimul eſſemus, qui Romam propter beatum Epiſcopum Iohannem perrexeramus, exigua præſtiterunt, ſed dum in illis partib. degeremus, officioſiſſimo nos ſuſceperunt hoſpitio, largiſſimisq; ſumptibus, cum inde proficiſceremur, honorauerunt.* hæc ipſe.

PALLAD. MILITAT INTER CATHOLICOS
f Pallad. eo. lib. c. 22.
g Pallad. in Lauſiac. c. 59.

CX. Quando aũt id acciderit, expreſſum habes in dialogo de reb. geſtis eiuſdem S. Ioannis his verbis h: *Vix menſis effluxerat, cum Palladius quoque Epiſcopus Helenopoleos (eſt enim Helenopolis ciuitas in Bithynia, de qua ſuperius) abſque litteris venit, qui & ipſe fugiſſe dicebat veſaniam Principum: expreſſius autem atque ſignantius enarrauit omnia, ipſumq; exemplar edicti protulit, &c.* licet hunc, de quo agimus, Palladium diuerſum ab illo eſſe oporteat, qui in eo dialogo interloquitur: etenim tunc primum Romam ſe veniſſe dicit, cum ſub Zoſimo Papa pro pace Eccleſiarum ea functus eſt legatione. Sed quid tandem? ipſum foris pro tẽpore mutaſſe perſonam potius, quam animum impietate refertum, non leue argumentũ eſt, quod eo libro, quem poſt eas turbas cõſcriptum ab eo conſtat (nam in eo meminit de Melaniæ obitu, qui contigit poſt Vrbis Romæ excidium) Origeniſtas complures laudauit, ipſumque Euagrium Origenis erroribus infamatum ad cœlum euexit. Intelligis ex his, lector, ſatis periculoſas hoc tempore hæreſes excitari, quarum ſtudioſos eadem Origenis haurire atque aliis propinare venena eo magis pernicioſa, quo iidem viri magnæ doctrinæ & ſanctitatis nomine celeberrimi haberentur. Quis doctrina æqualis Didymo, qui primus Origenem ſuum nondum expiatum ſordibus Alexandriæ tanquam idolum erexit? cui thus incauti adoleuere Melania ſenior atque Ruffinus, Euagrius atq; Palladius, necnon nominati ſuperius anachoretæ: quibus poſtea inhærens Pelagius & ipſe monachus, maiore acceſſione impietatis nouæ hæreſis auctor factus, non amplius inter gregales militauit Origeniſtas, ſed ipſe ſibi nomen conciliauit hæreſiarchæ, de quo ſuo loco pluribus atque ſæpius agendum erit. Vide, quam periculoſum ſit extra lineam Catholicæ puritatis efferre pedem, licet quis magnorum virorũ tuta ſe putet ſequi veſtigia: ſed illud tutum, antiquum Eccleſiæ ſeruare depoſitum, traditionibusq; inhærere, nouantiumque omnes voces, tanquam ſerpentum ſibilos & terrificos luporum vlulatus horreſcere. *Erant enim* (inquit Vincentius i) *horum omnium verba illa faſtu & arrogantia plena: Nobis auctoribus, nobis principibus, nobis expoſitoribus, damnate, quæ tenebatis, tenete, quæ damnabatis, reijcite antiquam fidem, paterna inſtituta, maiorum depoſita; & recipite,* noſtra videlicet. *quænam illa tandem? horreo dicere: ſunt enim tam ſuperba, vt mihi non modo affirmari, ſed ne refelli quidem ſine aliquo piaculo poſſe videantur.* ſed de his ſuo loco dicendum.

PALLADII ROMAM ADVENTVS
h Extant tom. 1. Ioã. Chryſoſt. edit. Pariſ. vol. 10.
EX ORIGENISTIS PELAGIANI.
i Vincent. Lirin. cont. hæreſ. c. 14.

IESV CHRISTI
Annus 389.

SIRICI PAP. Annus 5. VALENTIN. 14. THEODOSII 11. IMPP.

I. TIMASIO atq; Promoto Conſulibus aperitur annus Domini trecenteſimus octogeſimus nonus, quo S. Auguſtinus cum hiemaſſet Romæ, expectata opportuna tutaq; nauigatione, ad Oſtia Tiberina deſcendens, inde ſoluturus in Africam, retardatur ſanctæ matris ægritudine: qua defuncta, perſolutis eidem poſtremis pietatis officiis, vna cum ſociis in Africam nauigauit. Id quidem in primis hoc anno contigiſſe, ipſius Auguſtini teſtificatione monſtratur, dum aduerſus literas Petiliani k agens affirmat, ſe poſt necem illatam Maximo tyranno in Africam remeaſſe. Cum vero conſtet ex his, quæ dicta ſunt, Maximi interitum contigiſſe anno ſuperiori, ſexto Kalendas Septembris, S. Monicæ vero obitus certus habeatur ex die natali ipſius in Eccleſiaſticis tabulis annotatus quarta Maij: vtiq; non ante præſentem annum Auguſtini reditus in Africam potuit contigiſſe. hæc de tempore. Quod vero ad ſanctiſſimæ fœminæ ex hac vita locum migrationis ſpectat: decuit plane ipſam iam voti cõpotem factam, de tanta victoria parta, in cœlis cum Angelis, quibus eſt gaudium ſuper vno peccatore pœnitentiam agente, perenni gloria triumphare, & ad Romanum litus potius, quã in Africa relinquere ſacras carnis

S. AVG. REDITVS IN AFRICAM
k Aug. cõt. litt. Petil. lib. 3. c. 25.

exuuias, quas Romam delatas, Romana Eccleſia dignis proſequeretur honoribus, & cum Vrbe Orbis religioſo veneraretur affectu. At quid Auguſtinus de matris feliciſſimo ad Deum tranſitu?

II. a Aug. Conf. li. 9. c. 8. b Aug. ibi. c. 10.

Cum, inquit a, *apud Oſtia Tiberina eſſemus, mater defuncta eſt. Multa prætereo, quia multum feſtino.* poſt enarratam vero compendio eius vitam, hæc ſubdit b: *Imminente autem die, quo ex hac vita erat exitura (quem diem tu Domine noueras, ignorantibus nobis) prouenerat, vt credo, procurante te occultis tuis modis, vt ego & ipſa ſoli ſtaremus incumbentes ad quandam feneſtrã, vnde hortus intra domum, quæ nos habebat, proſpectabatur: illic apud Oſtia Tiberina, vbi remoti à turbis poſt longi itineris laborem inſtaurabamus nos nauigationi: colloquebamur ergo ſoli valde dulciter, & præterita obliuiſcentes, in ea, quæ ante ſunt, extenti* c *quærebamus inter nos apud præſentem veritatem, quod tu es, qualis futura eſſet vita æterna ſanctorum, quam nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcendit* d, &c. & poſt multa de vita illa mutuo colloquio diſputata: *Fili*, inquit illa, *quantum ad me attinet, nulla iam re delector in hac vita. Quid hic faciam adhuc, & cur hic ſim, neſcio, iam conſumpta ſpe huius ſæculi. Vnum erat, propter quod in hac vita aliquantum immorari cupiebam, vt te Chriſtianum Catholicum viderem, prius quam morerer. Cumulatius hoc mihi Deus meus præſtitit, vt te, etiam contempta felicitate terrena, ſeruum eius videam. Quid hic facio? Ad hæc ei quid reſponderim, non ſatis recolo.*

c Philip. 3.

d 1. Cor. 2.

III. OBITVS S. MONICÆ.

Cum interea vix intra quinque dies, aut non multo amplius, decubuit febribus: & cum ægrotaret, quodam die defectum animæ paſſa eſt, & paululum ſubtracta à præſentibus. Nos concurrimus: ſed cito reddita eſt ſenſui & aſpexit aſtantes me & fratrem meum, & ait nobis, quaſi quærenti ſimilis: Vbi eram? Deinde nos intuens mærore attonitos: Ponetis hic, inquit, matrem veſtram? Ego ſilebam, & fletum frenabam: frater autem meus quiddam locutus eſt, quo eam non peregrè, ſed in patria defungi tanquam felicius optaret. Quo audito, illa vultu anxio reuerberans eum oculis, quod talia ſaperet, atque inde me intuens: Vide, ait, quid dicit. Et mox ambobus: Ponite, inquit, hoc corpus vbicunque, nihil vos eius cura conturbet: tantum illud vos rogo, vt ad Domini altare memineritis mei, vbi fueritis.

IV.

Attende, lector, quid optet ſanctiſſima fœmina: non aliud vtique, quam quod ſciret in Eccleſia factitari à piis viris: nimirum, vt ſacris Miſſarum ſacrificiis Sacerdotes, & alij, qui iiſdem intereſſent, pro animarum defunctorũ ſalute Deo preces offerrent. Sed poſt nonnulla: *Illa*, inquit, *ſtupentibus virtutem fœminæ, quam tu dederas ei, quærentibusq́; , vtrum non formidaret tam longe à ſua ciuitate corpus relinquere: Nihil inquit, longe eſt Deo; neq́; timendum eſt, ne ille non agnoſcat in fine ſæculi, vnde me reſuſcitet. Ergo die nono ægritudinis ſuæ, quinquageſimo & ſexto anno ætatis ſuæ, trigeſimo & tertio** *ætatis meæ, anima illa religioſa & pia corpore ſoluta eſt*, quarto Nonas Maij.

*quinto

V. e Aug. ibi. c. 12.

Peregit Auguſtinus ſanctiſſimæ matris funus, more (vt ait e) Chriſtianorum, quo inter alia conſueuit, antequam corpus conderetur ſepulchro, pro anima offerri ſacrificium, quod dicebatur pro delictis defuncti, ſcilicet ne anima detineri poſſet à contrariis poteſtatibus. Nam idem Auguſtinus memoria repetens extrema illa verba, quibus in altare Deo commendari ipſa voluerat, ait f: *Namq́; illa, imminente die reſolutionis ſuæ, non cogitauit ſuum corpus ſumptuoſe contegi, aut condiri aromatibus, aut monumentum electum concupiuit, aut curauit ſepulchrum patrium: non iſta mandauit nobis, ſed tantummodo memoriam ſui ad altare tuum fieri deſiderauit, cui nullius diei prætermiſſione ſeruierat, vnde ſciret diſpenſari victimam ſanctam qua deletum eſt* g *Chirographum, quod erat contrarium nobis, qua triumphatus eſt hoſtis computans delicta noſtra, & quærens, quid obiiciat, & nihil inueniens in illo, in quo vincimus. Quis ei refundet innocentem ſanguinem? quis ei reſtituet pretium, quo nos emit vt nos auferat ei? Ad cuius pretij noſtri Sacramentum ligauit ancilla tua animam ſuam vinculo fidei. Nemo à protectione tua dirumpat eam. Non ſe interponat nec vi, nec inſidiis leo & draco. Neq́; enim reſpondebit illa, nihil ſe debere, ne conuincatur & obtineatur ab accuſatore callido: ſed reſpondebit, dimiſſa debita ſua ab eo, cui nemo reddet, quod pro nobis non debens reddidit.* hæc Auguſtinus, plane inſinuans, quid prætenderet Eccleſia agere, cum pro defuncti anima, corpore nondum tumulato, ſacrificium Deo incruentum offerret; nempe, ne anima illa ab aduerſariis poteſtatibus impediretur, quo minus ad Deum libera aſcenderet: alludens prorſus ad eas, quæ præmittebãtur, vt hodie, in ſacrificio ab Eccleſia preces: *Domine Ieſu Chriſte Rex gloriæ, libera animas omnium Fidelium defunctorum ab omni vinculo delictorum, de pœnis inferni, & de profundo lacu, libera eas de ore leonis, ne abſorbeat eas tartarus, ne cadant in obſcurum, ſed ſignifer S. Michael repræſentet eas in lucem ſanctam, quam olim Abrahæ promiſiſti & ſemini eius.*

f Aug. ibi. c. 13.

MEMORIA PRO DEFVNCTIS AD ALTARE.

g Coloſ. 2.

MISSARŪ PRO DEFVNCTIS ANTIQVIS RITVS.

VI.

Porro etſi hæ preces generatim omnes complecti videantur Fideles defunctos; tamẽ priuatim pro illa anima dicebãtur, quæ tunc deceſſerat, prout antiquiores Miſſales libri demonſtrant, in quibus ſic legitur: *Libera Domine animam N. & animas omnium Fidelium*, &c. ſicut cum poſtea inter ſacra recolitur defunctorum memoria illis verbis: *Memento Domine N. & famulorum, famularumq́; tuarum*, &c. in alijs vero libris leguntur interlineares variæ lectiones numero ſingulari expreſſæ quib. ſignificaretur, eaſdem preces, pro occaſione, ſingulari vel plurali numero proferendas. Sic igitur S. Monica id expoſcebat à ſuis, quod & S. Auguſtinus à fratribus tum illi, tum patri ſuo impertiri rogabat: nam ſubdit h: *Inſpira Domine Deus meus, inſpira ſeruis tuis fratribus meis, filiis tuis Dominis meis, quibus & voce & corde & litteris ſeruio, vt quotquot hæc legerint, meminerint ad altare tuum Monicæ famulæ tuæ cum Patricio quondam eius coniuge, per quorum carnem introduxiſti me in hanc vitam*, &c. Hæc ſingula ad inſinuandos antiquos Eccleſiæ mores in hodiernum perſeuerantes recenſuiſſe voluimus: quorum demonſtrato exemplo, dubitantium reſolui poſſint ambages, vt curioſitas inquieta quieſcat, & delirium curæ innouantium hæreticorum.

h Aug. Conf. li. 9. c. vlt.

VII. S. AVGVSTINI IN AFRICAM REDITVS.

Sed perſolutis S. Monicæ religioſis pietatis officiis, Auguſtinum redeuntem in Africam comitemur. Soluens è Portu Romano, ſecunda nauigatione Carthaginem appulit, ibiq; ſuſceptus hoſpitio apud illuſtrem virum Innocentium Exaduocatum Vicariæ Præfecturæ valde ægrotantem. Quid autem tunc ibi mirandum acciderit, idem Auguſtinus rem exacte deſcribens narrat his verbis i: *Venientes de Tranſmarinis me & fratrem meum Alipium, nondum quidem clericos, ſed iam Deo ſeruientes, vt erat cum tota domo ſua religioſiſſimus, ipſe ſuſceperat & apud eum tunc habitabamus. Curabatur à medicis propter fiſtulas, quas numeroſas atq́; perplexas habuit in poſteriore atq́; ima corporis parte. Iam ſecuerant eum, & artis ſuæ cætera medicamentis agebant. Paſſus autem fuerat in ſectione illa & diuturnos & acerbos dolores: ſed vnus inter multos ſinus fefellerat medicos, atq́; ita latuerat, vt eum non tangerent, quem ferro aperire debuerant. Denique ſanatis omnibus, quæ aperta curabant, iſte remanſerat ſolus, cui fruſtra impendebatur labor. Quas moras ille ſuſpectas habens, multumq́; formidans, ne iterum ſecaretur, quod ei prædixerat alius medicus domeſticus eius, quem non admiſerant illi, vt ſaltem videret, cum primum ſectus eſt, quo modo id facerent, iratusq́; illum domo abiecerat, vixq́; receperat, erupit, atq́; ait: Iterum me ſecturi eſtis? Ad illius, quem noluiſtis eſſe præſentem, verba venturus ſum? Irridere illi medicum imperitum, metumq́; hominis bonis verbis promiſſionibusq́; lenire.*

i Aug. de Ciuit. Dei li. 22. c. 8.

VIII. INNOCENTII V. C. HOSPITIS AVGVST. LANGVOR.

Prætereunt & alij dies plurimi, nihilq́; proficiebat omne, quod fiebat. Medici tamen in ſua pollicitatione perſiſtebant, non ſe illum ſinum ferro, ſed medicamentis eſſe clauſuros. Adhibuerunt & alium grandæuum iam medicum, ſatisq́; in illa arte laudatum (adhuc enim viuebat) Ammonium dico: qui loco inſpecto, idem quod illi, ex eorum diligentia peritiaq́; promiſit: cuius ille factus auctoritate ſecurus, domeſtico ſuo medico, qui futuram prædixerat aliam ſectionem, faceta hilaritate, velut iam ſaluus, illuſit. Quid plura? poſtea tot dies inaniter conſumpti tranſierunt, vt feſſi atque confuſi faterentur, eum niſi ferro nullo modo poſſe ſanari. Expauit, expalluit nimio timore turbatus: atque vbi ſe collegit, fariq́; potuit, abire illos iuſſit, & ad ſe amplius non accedere: nec aliud occurrit fatigato lachrymis & illa iam neceſſitate conſtricto, niſi vt adhiberet Alexandrinum quendam, qui tunc chirurgus mirabilis habebatur, vt ipſe faceret, quod ab illis fieri nolebat iratus. Sed poſtquam venit ille, laboremq́; illorum in cicatricibus ſicut artifex vidit; boni viri functus officio, perſuaſit homini, vt illi potius, qui in eo

tantum

tantum laborauerant, quantum ipſe inſpiciens mirabatur, curationis ſuæ fine ſinerentur; adijciens, quod re vera niſi ſectus eſſet, ſaluus eſſe non poſſet: ſed valde abhorrere à ſuis moribus, vt hominibus, quorum artificioſiſſimam operam, induſtriam, diligentiam admirans in cicatricibus eius videret, propter exiguum, quod remanſit, palmam tanti laboris auferret. Redditi ſunt animo eius, & placuit, vt eodem Alexandrino aſſiſtente, ipſi ſinum illum ferro, qui iam conſenſu omnium aliter inſanabilis putabatur, aperirent. Quæ res dilata in conſequentem diem.

IX. *Sed cum abiſſent illi, ex mœrore nimio Domini tantus eſt in domo illa exortus dolor, vt tanquam funeris planctus vix comprimeretur à nobis. Viſitabant eum quotidie ſancti viri, Epiſcopus, tunc Vzalenſis beatæ memoriæ Saturninus, & presbyter Geloſus, ac diaconi Carthaginenſis Eccleſiæ, in quibus erat & ex quibus ſolus eſt nunc in rebus humanis iam Epiſcopus, non honore à nobis debito nominandus, Aurelius; cum quo recordantes mirabilia opera Dei, de hac re ſæpe collocuti ſumus; eumq; valde meminiſſe, quod commemoramus, inuenimus. Qui cum eum, ſicut ſolebant, veſpere viſitarent; rogauit eos miſerabilibus lachrymis, vt mane dignarentur eſſe præſentes ſuo funeri potius, quam dolori. Tantus enim eum metus ex prioribus innaſcerat pœnis, vt ſe inter medicorum manus non dubitaret eſſe moriturum. Conſolati ſunt eum illi, & hortati, vt in Deo fideret, eiusq; voluntatem viriliter ferret.*

INNOCENTII CVRATIO DIVINITVS FACTA.

Inde ad orationem ingreſſi ſumus. Vbi nobis ex more genua figentibus, atque incumbentibus terræ, ille ſe ita proiecit, tanquam fuiſſet aliquo impellente grauiter proſtratus, & cœpit orare, quibus modis, quo affectu, quo modo animi, quo fluuio lachrymarũ, quibus gemitibus atq; ſingultibus ſuccutientib. omnia membra eius, & pene intercludentibus ſpiritum, quis vllis explicet verbis? Vtrum orarent alij, nec in hæc eorum auerteretur intentio, neſciebam. Ego tamen prorſus orare non poteram: hoc tantummodo breuiter in corde meo dixi: Domine, quas tuorum preces exaudis, ſi has non exaudis? Nihil enim mihi videbatur addi iam poſſe, niſi vt expiraret orando. Surreximus itaque, & accepta ab Epiſcopo benedictione diſceſſimus, rogante illo, vt mane adeſſent, illiq; vt æquo animo eſſet hortantibus, illuxit dies, qui metuebatur: aderant ſerui Dei, ſicut ſe affuturos eſſe promiſerant. Ingreſſi ſunt medici: parantur omnia, quæ hora illa poſcebat, tremenda ferramenta proferuntur, attonitis, ſuſpenſisq; omnibus. Eis autem, quorum erat maior auctoritas, defectum animi eius conſolando, erigentibus, ad manus ſecturi membra in lectulo componuntur: ſoluuntur nodi ligamentorum, nudatur locus, inſpicit medicus, & ſecandum illum ſinum armatus atque intentus inquirit. Scrutatur oculis, digitisq; contrectat: tentat denique modis omnibus, inuenit firmiſſimam cicatricem. Iam illa lætitia & laus atque gratiarum actio miſericordi & omnipotenti Deo, quæ fuſa eſt ore omnium lachrymantibus gaudiis, non eſt cõmittenda meis verbis; cogitetur potius, quam dicatur. hactenus Auguſtinus de his, quæ domi hoſpitis ſui Carthagine vidit. ſubdit & de aliis itidem Carthagine editis miraculis: ſed nos reliqua eius acta proſequamur.

X. Rediens vna cum ſociis Alipio & Euodio in patriam, quem condixerant *a* vitæ ſtatum, cum adhuc in Italia eſſent, exercere cœperunt. Secedentes enim rus, ibidem triennio *b* permanſere; & quibus exercitiis? ait Poſſidius: *A ſe iam alienatis curis ſæcularibus cum ijs, qui eidem adhærebant Deo viuebat, ieiuniis, orationibus, bonisq; operibus, in lege Domini meditans die ac nocte. Et de iis, quæ ſibi Deus cogitanti atque oranti intellecta reuelabat, & præſentes & abſentes ſermonibus ac libris docebat.* porro toto illo triennio laicus Deo ſeruiuit. Quo tempore, hoc, inquam, ipſo anno, librum ſcripſit de Magiſtro, nempe ſequenti anno à ſuſcepto baptiſmo, cum iam Adeodatus puer ſexdecim eſſet annorũ, qui tempore baptiſmi, quem ſuſcepit anno ſuperiori, agebat (vt ipſe ait *c*) annum decimumquintum; quem eodẽ fermè tempore ex hac vita diſceſſiſſe tradit. Scripſit etiã tunc duos libros contra Manichæos de Geneſi: abſoluit & libros de Muſica: addidit etiam commentarium de Vera religione aduerſus Manichæos. hæc, inquam, omnia edidit, antequam presbyter fieret, ipſo triennio commorationis in eremo, reliqua de ipſo inferius ſuo tempore.

a Aug. Cõf. li. 9. c. 8.
AVGVST. TRIENNALIS CONVERSATIO.
b Poſſid. in Vita S. Aug. c. 3.
c Aug. Cõf. li. 9. c. 6.

XI. Hoc idem anno, ipſo menſe Maij, nona die, Sanctus Gregor. Nazianzenus, cognomento Theologus, migraturus in cœlum, feliciter diem clauſit extremum: quod quidem ex S. Hieronymo ita deducimus: agens enim ipſe in libro de Scriptoribus Eccleſiaſticis de eodem Gregorio, hæc de tempore obitus habet: *Deceſſit*, inquit, *ante fermè trienniũ ſub Theodoſio Principe.* hæc cum ipſe dicat, conſtetq; eum cõmentarium ab eo ſcriptum anno eiuſdem Imperatoris decimoquarto (teſtatur id enim ipſe in fine) planè aſſerendum eſt, vndecimo eiuſdem Theodoſij anno, hoc ipſo nimirum, eum ex hac vita diſceſſiſſe. Ex his igitur adeo exploratis, erroris redarguitur Proſperi Chronicon, in quo eiuſdem Gregorij obitus recenſetur anno tertio ipſius Theodoſij Auguſti ſub Conſulatu Eucharij atq; Syagrij: ille enim non eſt obitus annus, ſed quo ipſe in Synodo Conſtantinopolitana abdicans ſe, in patriam rediit; quem plures poſt annos fuiſſe ſuperſtitem, quæ dicta de eo ſunt, manifeſtè declarant. Sed nec ſubſiſtere ex iiſdem probatur, quod tradit Suidas, eundem Gregorium diem obiiſſe anno eiuſdem Imperatoris decimotertio, ſuæ vero ipſius ætatis nonageſimo: ſecundum enim eiuſmodi ætatis eius annorum numerum, dicendum eſſet, ipſum eo tempore, quo Athenis erat, cum & Iulianus Apoſtata ibidem verſaretur, iam expleſſe annum ætatis quinquageſimum quintum: cum tamen ipſe de ſe ſcribat Gregorius (vt dictum eſt) trigeſimum tantum tunc ætatis annum egiſſe, cum poſt diſceſſionẽ Baſilij, ipſe, qui remanſerat, publicè profiteretur. Quamobrem ſecundum initam à nobis ſuperius eiuſdem natalis temporis rationem, qua diximus natum eſſe anno ante Nicænum Concilium, Domini vero trecenteſimo vigeſimo quarto: vtiq; affirmandum erit, eum defunctum eſſe anno ætatis ſuæ ſexageſimo quinto. Sed iam quæ eius obitum præceſſerunt ærumnæ ex corporis infirmitate, hic deſcribamus.

OBITVS S. GREG. NAZIANZENI.

XII. Fuiſſe quidem ipſum robuſto corpore, verum aſſiduis ægritudinibus atq; moleſtiis fractum hebetatumq; ipſe teſtatur. & vt omittam præterita, iam à tempore, quo recedẽs Conſtantinopoli Nazianzenũ reuerſus eſt, & Ariãzi ruri paterno deguit, aſſiduis fermè morbis vexatus eſt, ea enim de cauſa vidimus ſe excuſaſſe, quo minus ad nouum veniret Concilium Conſtantinopolitanum. Quin etiam ſcribens ad V. C. Anyſium *d*, quod Olympiadis nuptiis, ad quas complures vocati eſſent Epiſcopi, minimè cõueniſſet, podagræ morbo ſe laboraſſe ſignificat, adeo vt geſtari ab aliis opus eſſet. Quantum aũt eiuſmodi excruciatus fuerit morbo, ipſe carminib. ſæpe deplorat potius, quam decantat. Cum igitur ita morbo affectus detineretur in lectulo, ærumnis tum animæ, tum corporis afflictatus, cygneis ſe carminibus ſolabatur: complures n. diuerſiq; generis extant verſus, quos ſenex decumbẽs in ſtrato ſcribebat: adhuc extant ipſi, quibus indicat ſe non morbo tantum vexatum corporis, memoriaq; præteritorum malorum aſſiduè cruciatum, ſed diris à diabolo impugnatum eſſe tentationibus.

STATVS GREG. NAZIANZENI IN SENECTVTE.
d Greg. Naz. ep. 57.

XIII. At quibuſnam? dices. eiuſmodi certè, quæ vix credibiles cuiquã fierent, niſi ipſe earum haberetur aſſertor, qui eius rei cauſa lugubres ſæpè cecinit threnos, quos ſoluta oratione hic reddemus. Cum enim inuehitur in carnem ſuam, hæc inter alia habet *e*: *Non improbitati tandem tuæ impudentiæq; finem impones? non ſpiritui ac ſenectuti iam canæ ſtultæ miſeraq; te ſubmittes?* & paulo poſt: *Quocirca verere me tandem, ac libidinem iſtam, petulantiamq; compeſce; nec in animã meã perniciem perpetuo furore debacchare: alioqui teſtor, fore, vt te acerrimè oppugnem, omniq; dolorem genere frangam, atque cadauere imbecilliorem te reddam.* at quibus remediis eandem inſultantem coercere ſoleret, mox ſubdit: *Venite iam, & quidem magna copia, ſcelerum expiatrices lachrymæ: veni laborioſum tam mentis, quam corporis peruigilium, vt flamma mea ardorem minuatis, fœtidamq; vitiorum putredinẽ abſtergatis: venter ſatietatem ableget: genua humi flexa obrigeſcant, ciniſq; cibi loco ſit: aſperrimus ſaccus mollia membra vndiq; tegat, vexataq; animæ ſuppetias ferat. Veni triſtis cura carnis domatrix, futura ſupplicia mihi ſemper ob oculos ponens. Atq; hæc quidem ſtoliditati meæ, ſocordiæq; medicamenta ipſe adhibebo,* &c. At ne putes ipſum hæc poeticè fingere; audi, quid

e Greg. Naz. in carm. aduerſ. carnem.
GREGOR. SENEX VEXATVS STIMVLIS CARNIS FORTITER PVGNAT.

UNIVERSITÄTS-BIBLIOTHEK PADERBORN

a Greg. Naz. in carm. de calami. a-nimæ ſuæ.

alibi dicat, cum deplorat ærumnas animæ ſuæ a: *Ego*, inquit, *in hac canicie corpus lanio, oculos premo, diurnis nocturniſq́; curis ter miſeram animam conficio, vt eam flammam extraham: nec ſic quidem tamen, niſi admodum ægrè corpus in poteſtate teneo.* & poſt multa, demum cum nullum ſatis idoneum atque ſufficiens expertum ſe dicat eſſe remedium ad carnis tentationes edomandas, ad Deum conuerſus iſta precatur: *Senectutem, quæſo, meam, optime Deus, canumq́; hoc caput ſerua, vitæq́; finem optatum concede.* conqueritur idem alibi b, cogi ſe experiri in ſenectute, quę iuuenis nullo negotio ſibi viſus fuerat ſuperaſſe: quippe quod pro mõſtro videbatur magna demonũ incendia ſenſiſſe, vt qui illibatam à pueritia virginitatem cuſtodierat, iam ſenex tentationis carnis facibus incenderetur ardentibus.

b Greg. Naz. in carm. de rebus ſuis.

XIV.

GREGOR. SENEX VITAT ASPECTVM FOEMINARVM.

c Greg. Naz. ep. 96.

Quod rurſum ad hanc rem pertinet (per libenter n. in his vagatur oratio) accidit aliquando, vt dum ſic rure degeret, arte dæmonum, in villa ſibi propinqua Valentinianus quidam nobilis loci dominus laſciuientes ſecum haberet fœminas ob oculos Gregorij poſitas: cum ipſe ſibi timens, loco ceſſit, recedenſq; ad ipſum Valentinianum Epiſtolam ſcripſit, in qua hæc inter alia c: *Multo melius erat, tabula publice propoſita* (proſcriptionis ſcilicet) *nobis ſeceſſionem inducere, quam per mulieres, quas è regione noſtri collocaſti, vitæ grauitatem & ſanctitatẽ intercidere, ac quotidianum dedecus & maledicentiam adiungens ab iis proficiſcentẽ, qui libenter faciunt, vt iis, qui ita ſibi viuendum propoſuerunt, vt nos viuimus, obtrectent. At niſi hoc dictũ audax ſit; nos quoq; per Euam è Paradiſo expuliſti.* hæc & alia Gregorius inde abiens migrans. Tranſiluit enim vt ceruus fugax infirmis pedibus, quod in fuga tantum in eiuſdmodi bello ſciret repoſitam eſſe ſalutem, atq; victoriam collocatam.

XV.

LOQVACẼ IN SENECTVTE LINGVAM COERCET GREG.

d Greg. car. in ſilent. quadrag.

Vix credi poteſt, quanto ipſe ſtudio in ſenectute, infirmus corpore, excoluerit monaſticam diſciplinam, quantave ſeueritate cohibuerit tum corporis, tum animæ ſenſus extra lineam ſpiritus, vel quid modicum deflectentes: diſces n. ex vno hæc omnia, quod ipſe narrat his verbis d: *Nunc vero & morbo affectus & ſenectute fractus ac debilitatus in aliam calamitatem incidi; indomitam linguã, præcipitiq́; loquendi celeritate volubilem habens, quæ me inuidis hoſtis mei manibus ſemper tradidit, innumeriſq́; incommodis affecit.* &c. ſolet n. eiuſmodi vitium in ſenibus vireſcere. At quanam hoc coercuit diſciplina? perpetuo quadraginta dierum ſilentio; quo abſoluto, cecinit illud carmen, ſic ero Chriſtum compellans: *Tibi linguam meam deuinxi, & eam nunc ſoluo: quod vtrumq́; vt piè faciam, te ſupplex rogo & obſecro. Loquar, quæ loqui conuenit: quæ autem nefas eſt loqui, ne animo quidem & cogitatione complectar.* hæc ipſe.

XVI.

MONACHI HYPOCRITÆ ADVERSANTVR GREGORIO.

e Greg. Naz. car. in monach. hypo.

At nec ob id, quod relinquerit ciuitates & conflictantes Epiſcopus, carere perſecutionibus potuit, illatis illis quidem ab hypocritis vitæ monaſticæ profeſſorib. qui cum cernerent in Gregorium magni nominis virum omnium conuerti oculos, ipſumque præ cæteris ab omnibus celebrari laudibus: infenſo id animo ferentes, ipſum carpere, & iacere contumelias cœperunt, quod ſcilicet rure ageret, non in ſiluis, incongruamq; monacho vitam duceret. Porro ſcripſit e in eiuſmodi monachos hypocritas ipſe Gregorius carmen, quo in vnum ex eis petulantiorem ait: *Nuper quidam ſtultus, deliciiſq́; præditus, diues, atque inſolens delicias mihi vitæq́; mollitiem obiectabat, cum alia multa dicens tum etiam illud, me diuitem & copioſum eſſe, vt qui & hortum, & otium, & mediocrem fontem habeam.* conuertenſq; in eos orationem, iure ipſos redarguit eorundem, quorum alios reprehenderẽt, ampliſſimorumq; prædiorum poſſeſſionem & delicias carnis obiectans, mox ſubdit: *Nos contra, ſi fontem, vel hortulum, vel exiguam auram, vel vmbroſum quoddam nemuſculum, res vtiq; leuiſſimas poſſideamus, protinus id delicias interpretamini. Quid? an ne reſpirare quidem Chriſtianis licet?* &c.

XVII.

Quorſumnam vero progreſſa eſt Pſeudomonachorum ſimultas? eouſq; ſane, vt (quod horrendum eſt dictu) ad altare Dei ſacrificantẽ Gregorium lapidibus appetierint: occidiſſentq;, niſi diuina fultus gratia, immane periculum, euaſiſſet. meminit ipſe de eiuſmodi more latronum facta graſſatione in Epiſtola ad Theodorum Epiſcopum Tyanenſem in eoſdem monachos ſcelus vindicare paratum, cum ab infligendis in eos pœnis reuocare conatur, ita ſcribens f.

f Greg. Naz. ep. Nicobulo. noua.

XVIII.

GREG. LAPIDIBVS IMPETITVR PRO LAPIDANTIBVS INTERCEDIT.

Audio te cõtumelias eas, quas monachi ac pauperes nobis intulerunt, grauiter, moleſteq́; ferre. Nec vero mirũ eſt, te, qui nullum adhuc vulnus accepiſti, nec calamitatũ noſtrarum periculum feciſti, ad huiuſmodi res animo diſcruciari: Nos autem, vt qui & plura mala perſenſerimus, & contumeliis impetiti ſimus, fidem atq́; auctoritatẽ merito nanciſci queamus, ea pietati tuæ præcipientes, quæ cum canicies docet, tum ratio ipſa demonſtrat. Grauia quidẽ atq́; adeo grauiſſima ſunt ea, quæ contigerunt: quis inficias ire queat? nimirum & contumeliã altarib. illatam eſſe, & cõturbata myſteria, & nos inter ſacra, quibus opera dabatur & eos, qui ſaxis nos appetebant, interiectos, aduerſus lapidum ictus medicinam à precibus petiſſe, virginum pudorem in obliuionem veniſſe, monachorum modeſtiã pauperum calamitatẽ, quos animorum auſteritas miſericordia quoq́; priuauerat. Nihilominus tamen lenitate atq́; clementia vti fortaſſe ſatius eſt, multiſq́; per ea, quæ perpetimur, lenitatis ac patientiæ documentum præbere. Pleriq́; enim ſunt, quos non tam oratio mouet, quam actio, quæ taciti cuiuſdam monitoris inſtar eſt.

XIX.

Magnum eſſe cenſemus, de iis, à quibus læſi ſumus, pœnam ſumpſiſſe: magnum, inquam; nam & hoc ad aliorum vitia corrigenda vtile eſt: At multo hoc maius & diuinius eſt, acceptam iniuriam tolerare: illud enim improbitatem coercet, hoc autem ad probitatem adducit; quod quidem longe præſtantius ac perfectius eſt, quam à vitiis abſtinere. Ingentem nobis humanitatis quæſtum propoſitum eſſe exiſtimemus, ſi ea, quæ in nos admiſſa ſunt, condonemus, vt ipſi quoq́; veniam conſequamur, &c. pluribus docet præſtare zelo manſuetudinem. Hic vero illud obiter attigiſſe ſat erit: Gregorium hæc ſcribentem ad Theodorum Epiſcopum Tyanenſem, & alias plures Epiſtolas ad eundẽ dantem, calumniam paſſum à poſteris, qui aſſerant ſcripſiſſe literas ad Theodorum Mopſueſtenum hæreticum, ſed cum mille modis redargui poſſit calumniantium vel dolus, vel imperitia: ſatis illud ſibi, Iuſtinianum Imp. in edita à ſe de fide Catholica ſanctione g ipſum ab hac calumnia liberaſſe.

g Extat in 2. Conc. noua edit.

XX.

GREG. EXITVS.

His igitur Gregorius tam præclaris auctus in ſenectute coronis, locupletatus meritis, viatico immortalitatis accepto, feliciter migrauit in cœlum: cuius tranſitus non mortis, ſed natalis titulo, quolibet anno in Eccleſia repetendus, publicis monumẽtis adſcriptus, hactenus viuenti obſeruantia celebratur. Eius vero venerandam effigiem in Græco codice Vaticano h ita deſcriptam inuenimus: *Statura mediocri erat, pallidus aliquantulum, non tamen citra venuſtatem, depreſſo naſo, ſuperciliis in rectum protenſis, aſpectu blando & ſuaui; altero oculo, nempe dextero, ſubtriſtis, quem cicatrix quædam contrahebat, barba non promiſſa, ſed denſa, eaq́; in extremo quaſi fumo infuſcata: qua parte caluus non erat (nam ſubcaluus erat) albos crines habebat, atque conſpicuos.* hæc ibi, & quidem cõſentientia iis, quæ ab ipſo deſcripta leguntur, nimirum de pallore i & macie, oculi cicatrice k, atq; caluitie l. Tanto autem tum viuens, tum etiam poſt mortem nominis ſplendore effulſit & gloria, vt tam Græcorum, quam Latinorum præconiis celebretur: quem & reueriti ſint & laudauerint etiam Eccleſiæ hoſtes, vt inter alios Euſtorgius, qui Baſilio atque Apollinari Gregorium præfert.

h Cod. Græc. nu. 549.

i Greg. Naz. or. in Max.

k Greg. in carm. de rebus ſuis.

l Greg. orat. ad Arian.

XXI.

Repræſentauit eum quaſi viuentem poſt mortem veneràda ipſius imago non picturã tantum, ſed & ſculptura reddita; quæ in Eccleſia collocata, magna Fidelium veneratione frequentata cultaq; piè fuit, ex qua & miracula diuinitus edita prodiere, vt inter alia illud ſub Michaele Balbo Imperatore, cum Conſtantinus filius Leonis Armeni Auguſti ex violenta abſciſſione metus redditus, eius imaginis opera, ſed virtute prototypi regnantis in cœlo, recepit loquelam. quo modo res ſe habuerit, Cedrenus m narrat; ſed nos de his ſeruato ordine temporum ſuo loco agemus. At reddamus hic epigramma, ſeu potius vitæ ipſius epitomen continens Epitaphium ab ipſomet verſibus inter graues vitæ moleſtias decentatum: eſt vero eiuſmodi n:

m Cedr. in Mich. Balb.

n Greg. Naz. in Epitaph. & Epit. Vita ſuæ.

GREGORII EPITAPHIVM.

Cur carnis laqueis tu me, pater, implicuiſti?
Cur ſubſum vitæ huic, quæ mihi bella mouet?

Diuino patre ſum genitus, ſanctaq; parente:
Hac mihi lux vitæ namq; precante data eſt:
Orauit ſummoq; Deo me vouit: at ortus
Eſt mihi per ſomnum virginitatis amor.
Iſta quidem Chriſti: poſt at ſubiere procellæ:
Rapta mihi bona ſunt, fracta dolore caro.
Paſtores ſenſi quales vix crederet vllus,
Orbatuſq; abij prole, maloq; grauis.
Gregorij hæc vita eſt, at Chriſto poſtera cura,
Qui vitæ dator eſt. Exprimat iſta lapis.

ſed exigua ſunt hæc: ſiquidem res ab eo præclare geſtæ vna cum nomine ipſius non ſolum in cœlo ſunt ſcriptæ, ſed & plurimis in terra leguntur exſculptæ columnis, ſicque viuit poſt obitum vbique beatus: nam eius animam Chriſtus, ſcripta poſſidet Eccleſia, & corpus Roma tandem accipiens nobiliſſimo condidit tumulo in baſilica Vaticana. Celebrantur ore omnium S. Patrum eius præconia, quem & Caſſiodorus eiuſmodi exornat elogio: *Gregorius ſplendidiſſimum ſcientiæ & doctrinæ iubar: qui & cum iam olim vita functus ſit, etiam nunc tamen auctoritate & fide viuit: & cum iam olim corpore abſit ab Eccleſia, tamen voce ac magiſterio non recedit.* ita quidem, cum ſit frequenter audire è ſuggeſtu loquentem Gregorium hæreticos ſermonibus inſectantem, roborantemq; fidem Catholicam, ſui prærogatiua ſuffragii controuerſias dirimentem, definientem inſuper dubia atq; pronunciantem, quæ careat appellatione, ſententiam.

XXII. DE TESTAMENTO S. GREGOR. NAZ.

Cum hucuſque in prima editione res Gregorii Nazianzeni produxerimus, prætermiſimus, quod plane ignorabamus, ab eo conditum teſtamentum. Quis enim illud extare, vel rationem aliquam ipſius habendam eſſe putaſſet, quod tot rerum atque ſcriptorum eiuſdem Gregorii accuratiſſimos exploratores præteriiſſet, vel ſi nouerunt, tamen viſi ſunt penitus tanquam commenticium contempſiſſe? Cum vero illud prætermiſiſſem omnino; Marcus Antonius Maſſa Salernitanus I. C. quo cum ob illius doctrinam, variamque eruditionem cum pietate coniunctam domeſtica mihi conſuetudo intercedit, omnium fere librorum angulos exploratos habens, cum iſtud ipſum minime eum lateret, liberiori amicitiæ vſu lepidis ſalibus ſuauiter carpens, oſcitantiæ me redarguit, quod cum de Gregorio Nazianzeno pene nihil omiſerim eius tamen teſtamenti nullam prorſus habuerim mentionem: nam etſi illud fortaſſe nobis minime probaretur, confutare ſaltem diſertis rationibus, muneris noſtri eſſe: quod negare non potui.

XXIII.

Latet illud quidem inter Briſſonii viri ſane valde periti formulas Græce editum: ſed cum mendoſum vehementer inuentum eſſet & mutilum, vehemenſque vrgeret de impoſtura ſuſpicio, rem contuli cum Iacobo Sirmundo mei ſtudioſiſſimo Pariſienſi profeſſore Societatis IESV, omnium plane litterarum genere excultiſſimo: qui infatigibili ſtudio penetralia quæque Bibliothecæ Vaticanæ perluſtrans, inuenit tandem in duobus antiquis codicib. a eiuſmodi teſtamentum, quod contulit, emendauit, atq; Latinitati primus omnium tradidit, deditque nobis, ſicut hic habes deſcriptum:

a Vatic. Biblioth. num. 31. & 591. Græc. lib.

XXIV. * TESTAMENTVM GREGOR. NAZ.

Conſulatu Flauij Eucherij & Flauij Syagrij, clariſſimorum virorum, pridie Kalendas Ianuar. * *Gregorius Epiſcopus Catholicæ Conſtantinopolis Eccleſiæ, viuens ac prudens, ſanoque conſilio & integris ſenſibus condidi hoc teſtamentum: quod quidem iubeo & volo ratum eſſe, firmitatemque in quolibet foro & quomodolibet obtinere. Iam enim mentem meam manifeſtam feci, & meam omnem ſubſtantiam Catholicæ Nazanzenæ Eccleſiæ conſecraui ad pauperum, qui ſub eadem ſunt Eccleſia, miniſterium: ob eamque cauſam tres præfeci iuxta hanc meam voluntatem Ptochotrophos, pauperum curatores, Marcellum diaconum ac monachum, Gregorium item diaconum, qui fuit de familia mea, & Euſtathium monachum, qui & ipſe fuit è domo mea. Nunc vero eundem animum retinens erga ſanctam Eccleſiam Nazianzenam, eodem perſto in propoſito.*

XXV. HÆRES FIDEI-COMMISSARIVS.

Cum igitur contigerit me ex vita decedere: hæres meus eſto Gregorius diaconus & monachus domeſticus quondam meus, quem pridem manumiſi, ex vniuerſa ſubſtantia mea mobili & immobili, vbicunque ea mihi ſita eſt: cæteri omnes exhæredes mihi ſunto: ita quidem, vt meam omnem ſubſtantiam mobilem & immobilem ſanctæ Catholicæ Nazianzi Eccleſiæ ipſe reſtituat, nihil penitus ſubducens, præterquam quæ hoc teſtamento quibuſdam priuatim reliquero legati aut fideicommiſſi gratia: ſed omnia (vt prædixi) diligenter ſeruet Eccleſiæ. Dei timorem præ oculis habens, ſciensq; iam à me decretum, vt omnia mea illius Eccleſiæ pauperum miniſterio cedant; in eamq; rem ſe inſtitutum hæredem, vt per ipſum Eccleſiæ omnia ſine fraude conſeruentur.

Seruos quoſcunq; vel mea voluntate, vel beatiſſimorum parentum meorum mandato manumiſi, hos omnes nunc etiam liberos manere volo, & peculia ſua ſibi habere, abſque vllo impedimento.

XXVI. RELICTA HEREDI IVRE DOMINII.

Volo præterea, hæredem meum Gregorium diaconum vna cum Euſtathio monacho, amboſque ſunt è domo mea poſſidere prædium Arianzenū, quod ex Regini bonis ad nos peruenit: gregales vero equas & oues, quotquot iam ipſis præſens dari iuſſi, quarumq; proprietatem ipſis ac dominium tradidi, has ipſis quietas manere volo iure dominij. Per præceptionem item, Gregorium diaconum & hæredem meum, qui mihi fideliter miniſtrauit, priuato iure dominij habere volo aureos numero quinquaginta.

XXVII. LEGATVM RVSIANÆ VIRGINI.

Ruſianæ virgini venerandæ propinquæ meæ, certa condicta in annos ſingulos dari iuſſi, vnde vitam libere traducat: quæ quidem omnia eidem, quemadmodum præſcripſi, volo & iubeo ſine mora præſtari.

De habitatione autem tum quidem propterea nihil ſtatui, quod neſcirem, vbinam ipſa degere mallet: nunc vero & hoc volo, quocunque ipſa loco elegerit, parari ei domum ingenuæ congruentem ad honeſtam virginis habitationem: quam vtiq; domum ſine interpellatione habebit ipſa in vſumfructum, quoad vixerit, poſtea reſtituat Eccleſiæ.

Addi præterea eidem volo puellas duas, quas ipſa delegerit; hoc nimirum pacto, vt cum ea morentur puellæ vſque dum viuet; & ſiquidem illi ita viſum fuerit, liceat ipſi libertate eas donare; ſin minus, & illæ quoq; ad Eccleſiam pertineant.

XXVIII. LEGATA DIVERSIS RELICTA.

Theophilum puerum, qui mecum perſeuerauit, iam manumiſi, volo autem ei nunc etiam dari legati nomine nummos quinque. Eupraxium vero eius fratrem liberum eſſe volo, eique legati nomine dari aureos nummos quinque. Volo præterea Theodoſium Notarium meum liberum eſſe, eique legati nomine dari aureos nummos quinque.

EXCVSATIO DE PRÆTERITIS SVIS.

Alypianam, filiam meam dulciſſimam (cæterarum enim Eugeniæ & Nonnæ exigua ratio ducenda eſt, vt quarum vita reprehenſione non vacat) veniam mihi dare volo, quod nihil poſſim ipſi relinquere: quippe qui omnia iam pauperibus deſtinaui; aut potius beatiſſimis parentibus, qui ita pollicitierant, obſecutus ſum: quorum mentem violare, nec ſanctum, nec tutum arbitror. Quæcunque igitur ex beati fratris mei Cæſarij rebus in veſte ſerica, aut linea, aut lanea, vel burichalis ſuperſunt, hæc ad ipſius liberos pertinere volo, & nulla in re ipſam, vel ſorores ipſius moleſtas eſſe, vel hæredi meo, vel Eccleſiæ.

XXIX. γαμβρὸς. ADMONITIO TESTAMENTARIA.

*Meletius gener * meus prædium Apenzinſenum, quod Euphemij erat, ſciat ſe mala fide poſſidere. de quo quidem etiam antea ſcripſi ſæpius Euphemio, ignauiam eius reprehendens, niſi ſua recuperaret. Et nunc teſtor omnes magiſtratus, & qui ſub magiſtratu ſunt, iniuriam fieri Euphemio: oportet enim prædium Euphemio reſtitui.*

Emptionem fundi Canotalorum reuerendiſſimo filio Epiſcopo Amphilochio redintegrari volo: conſtat enim ex chartis noſtris, idque norunt omnes, quod & ſolutus fuerit contractus, & pretium receperim, proprietatemq; ac dominium poſſeſſionis iam pridem tradiderim.

XXX. DIVERSA LEGATA.

Euagrio diacono, qui multorum mecum laborum & curarum particeps, in multis ſuam mihi beneuolentiam commendauit; gratiam habeo coram Deo, & coram hominibus. Ac maiora quidem ipſi Deus retribuet: ne vero parua etiam amicitiæ ſymbola prætermittam, volo ei dari camaſum vnum, tunicam vnam, pallia duo, aureos nummos triginta. Similiter dulciſſimo condiacono noſtro Theodulo dari volo camaſum vnum, tunicas duas ex iis, quæ ſunt in patria, aureos viginti ex patria item rationibus. Elaphio Notario, qui & bene moratus eſt, & quo tempore fuit in obſequio, bellemas reſoluit, dari volo camaſum vnum, tunicas duas, pallia tria, ſigillionem in patria, nummos aureos viginti.

XXXI.

Hoc meum teſtamentum ratum ac firmum eſſe volo in omni

iudicio & quomodocunq; : quod ſi tanquam teſtamentum vim non habuerit, tanquam voluntatem ipſum vltimam ſeu codicillum valere volo. Qui vero ipſum euertere tentauerit, rationem reddet in die iudicij.

In nomine Patris & Filij & Spiritus Sancti, Gregorius Epiſcopus Catholicæ Conſtantinopolis Eccleſiæ relegi teſtamentum, & omnia probans ſubſcripſi manu mea, & vim obtinere volo ac iubeo.

XXXII. TESTES SVBSCRIBENTES.

Amphilochius Epiſcopus Catholicæ Iconij Eccleſiæ interfui teſtamento reuerendiſſimi Epiſcopi Gregorij, & ab eo rogatus ſubſcripſi manu mea.

Optimus Epiſcopus Catholicæ Eccleſiæ Antiochenæ interfui, cum reuerendiſſimus Epiſcopus Gregorius teſtamentum ſuum, vt ſupra ſcriptum eſt, diſponeret; & eo rogante, ſubſcripſi manu mea.

Theodoſius Epiſcopus Catholicæ Eccleſiæ Hydæ præſens fui teſtamento reuerendiſſimi Epiſcopi Gregorij, & ab eo rogatus ſubſcripſi manu mea.

Theodulus Epiſcopus ſanctæ Catholicæ Apameæ Eccleſiæ præſens fui, &c.

Hilarius Epiſcopus Catholicæ Eccleſiæ Iſauriæ præſens fui, &c.

Themiſtius Epiſcopus ſanctæ Catholicæ Hadrianopolis Eccleſiæ præſens fui, &c.

Cledonius presbyter Catholicæ Iconij Eccleſiæ præſens fui, &c. hactenus teſtes: poſt quorum ſubſcriptiones, nomen eius, qui ex archiuo Nazianzeno eiuſmodi teſtamentum edidit, habetur in iiſdem codicibus ſcriptum his verbis:

Ioannes ſanctiſſimæ Nazianzi Eccleſiæ lector & Notarius exemplum diuini teſtamenti, quod in ſanctiſſima Eccleſia mea reconditum eſt, ſancti & illuſtris ac Theologi Gregorij exſcripſi & edidi. hactenus ex vetuſtiſſimis exemplaribus Vaticanis.

XXXIII. ELVCIDATIO TESTAMENTI GREG. NAZ.

Iam vero noſtrarum partium eſſe ſcimus, vt his quam exacte percognitis, num hæc in omnibus inueniantur veritati conſentanea, diſquiramus, elucidemuſque obductum veluti rubigine monumentum. Eſſe quidem ipſum germanum Gregorii Theologi teſtamentum, ſunt multa, quæ perſuadeant. Verum quoniam ipſa prima eius inſpectione longe refugere poſſit animus, vt id audire velit, nedum aſſerere ipſum Gregorium filias habuiſſe atque generum; de hoc ipſo primum iure agendum erit. Etenim nihil eſt, vt vel in leue diſcrimen poſſit adduci Gregorii, quem ſuis ipſe ſæpe ſcriptis profitetur, cultus virginitatis, quam par eſt, vt ante omnia apertiſſime demonſtratam atque probatam, ſartam tectam in omnibus relinquamus.

XXXIV. VIRGINITAS S. GREGOR. NAZ. PERSPICVA SATIS. a Gregor. Naz. de ſeipſo.

Nihil quidem magis certum atque exploratum ex omnibus Gregorii rebus geſtis videri poteſt, quam ipſum perpetuam coluiſſe virginitatem, teſtante id ipſo quam ſæpiſſime, cum in ſenectute confectus ærumnis ſeſe eius tanquam rei præclaræ memoria conſolans, cygneis modulis ſæpe concinuit, vt illud in primis proſa redditum a: *Corpore virgo ſum: an autem etiam animo, haud certum habeo.* profitetur hoc etiam in carmine, vbi conqueritur de calamitatibus ſuis, itemque in carmine de Virginitate, & in præceptis ad Virgines: rurſum in carmine de Vita ſua, & eo, qui inſcribitur De rebus ſuis, vbi hos habet verſus:

Non me connubium ſtrinxit, non fluxio vitæ. & inferius:

Nec mea fœmineo maduerunt membra liquore. Inſuper cum rurſus animæ ſuæ calamitates deplorat, viſionem ſibi diuinitus oſtenſam recenſet, qua permotus fuerit à puero, vt ſe virginem perpetuo conſeruaret. id ipſum etiam affirmat, cum inuehitur in hypocritas monachos, necnon in epitaphio de ſe ſcripto: vt plane nihil in Gregorio firmius atq; tutius, quam perpetuæ virginitatis cultus, abſq; vlla dubitatione affirmari penitus poſſit. Seruata igitur & in omnibus comprobata Gregorii virginitate iam nebulam illam, quæ de filiabus & genero ex teſtamento contracta videtur, ex ipſiuſmet Gregorii ſcriptis dimoueamus omnino.

XXXV.

Quod igitur ad nominatas in teſtamento filias ſpectat, illud ingerimus: ſi omnes, quas ipſe Gregorius ſuis ſcriptis filias, vel filios nominat, ex coniuge eſſe ſuſceptos velimus aſſerere; erit profecto, vt plus quam quingentos (vt ita dicam) ex Gregorio genitos eſſe liberos affirmare cogamur; verum ad ſpiritualem generationem eos omnes eſſet referendos, ne longe petatur exemplum, habes in eodem teſtamento ab ipſo Gregorio nominatum filium ſuum Amphilochium Epiſcopum, vtpote ætate iuniorem. nam in epiſtola ad Cæſarium de eo ſcripta, *Ipſe*, inquit, *manu mea cariſſimum filium noſtrum Amphilochium offero, virum probitatis nomine vſque adeo nobilem (etiam præterquam ætas ferat) vt ipſe, qui & ſenex & ſacerdos & amicus veſter ſum, præclare mecum agi exiſtimaturus ſim, ſi eam hominum exiſtimationem obtinerem.* hæc ipſe. Sic igitur nihil eſt, vt cogamur aſſerere, quas nominat filias, eas à Gregorio ex vxore ſuſceptas.

QVÆ SINT NOMINATÆ FILIÆ A GREG.

XXXVI. ALYPIANA ET SORORES NEPTES GREGOR.

Verum dicendum potius eas illius fuiſſe neptes: etenim quam potiſſimum laudat, ſpretis cæteris, Alypianam eo gradu tum ipſam, tum reliquas duas ſorores Gregorio iunctas fuiſſe, ex ipſius Gregorii epiſtola certo certius intelligere poſſumus. Reperitur quidem Alypiana iſta ipſi Gregorio fuiſſe ex ſorore Gorgonia neptis, nuptaque inſigni viro Nicobulo, ex quibus ortus eſt Nicobulus Iunior, cuius nomine ad eius patrem extat Gregorii carmē, necnon aliud patris nomine ad ipſum filium redditum, & aliæ complures epiſtolæ, vt inter cæteras quæ ſignatur in Billiana nouiſſima editione numero centeſimo quinquageſimo quinto, cuius hæc eſt inſcriptio ex Græco reddita exemplari, qua ipſius epiſtolæ argumentum ponitur verbis iſtis:

Eidem Nicobulo: Alypianæ ipſius vxori, Gorgoniæ Gregorij ſororis filiæ, corporis ſtaturam exprobranti. hæc in epiſtolæ inſcriptione. Sed quid iſta ſibi velint, ex ipſa accipere licet epiſtola, quæ cum perbreuis & lepida valde ſit, hic integram deſcribemus: ſic enim ſe habet b:

b Gregor. Naz. ep. 155.

XXXVII. FACETA EPISTOLA GREGORII DE ALYPIANA.

Alypianam apud nos cauillis inceſſis, vt paruam & tua proceritate indignam, ô magne & vaſte, ac gigantina tum forma, tum robore. Nunc demum intelligo, animum menſuræ ſubijci & virtutem expendi, ac rupes margaritis præſtantiores eſſe, coruoſque luſciniis auguſtiores. Tu vero magnitudine tua & cubitis fruere, nec Aloydis illis vllo modo inferiorem te præbe. Equum enim ducis, & haſtam vibras, & feræ tibi curæ ſunt. Ipſa autem nihil operis patrat: nec magni roboris eſt radium ferre, colum tenere, ac telæ aſſidere:

——id enim fœminarum decus eſt.

Quod ſi hoc quoque adiicias, eam orationis cauſa humi curuam eſſe, ac per ingentes mentis agitationes perpetuam cum Deo conſuetudinem habere: quid hic de tua ſublimitate corporiſque menſura te iactabis? Vide tempeſtiuum ſilentium: loquentem audi: quam incompta ſit, animaduerte, quam, vt fœmina, fortis ac ſtrenua, quas rei domeſticæ vtilitates afferat; quam viri amans ſit. At tum illud Laconis dices: Certe animus in menſuram minime cadit: atque externum hominem oculos coniectos in internum habere oporteret. Si hæc ad hunc modum conſideres, iocari deſines; eamque vt paruam deridere, tuumque coniugium fauſtum ac felix iudicabis. hactenus Gregorius ad maritum Alypianæ Nicobulum.

XXXVIII.

Conſentientia his plane ſunt, quæ de eadem Alypiana idem Gregorius habet in teſtamento, cum mulierem frugi, ſibique ob id cariſſimam prædicat, deſpectis reliquis duabus eius ſororibus Eugenia atque Nonna, referente nomen auiæ, longe tamen diſparibus moribus prædita. Aliquod plane nefas ab eis admiſſum & publice cognitum ac decantatum oportuit, vt ipſe Gregorius publicis tabulis eas ita indecoris notis inuſtas reliquerit. Sic & ſanctus Hieronymus ſororem ſuam virginem lapſam, ſed ad pœnitentiam reuocatam, epiſtola ſcripta ad Chromatium & collegas c, poſteris notum reddidit. Hæc qui conſiderat, non adeo mirabitur de Gregorio Nazianzeno, & multo minus, ſi legerit, quæ de lapſu Gordianæ virginis amitæ ſuæ ſanctus Gregorius d Papa ad populum pro concione recenſuit. vt plane videas ſanctos viros deſpexiſſe penitus etiam propinquos, quos ſciſſent Deo minime eſſe caros, ſed laudare tantum ſolitos

SANCTI VIRI DESPEXERVNT SVOS, CVM IMPROBI FVERINT.

c Hier. ep. 43.

d Gregor. in Euan. hom. 38.

Deo acceptos, ſecundum illud de viro iuſto dictum à Dauid *a*: *Ad nihilum deductus eſt in conſpectu eius malignus: timentes autem Dominum glorificat.*

a Pſal. 14.

Quod vero ex parentum voluntatis præſcripto bona omnia iubebantur non in affines, ſed in pauperes erogari: cum nihil eſſet, quod caræ Alypianæ nepti Gregorius legare poſſet; eius tamen filiis dulces dari præcepit Cæſarii fratris exuuias diutius apud ſe retentas, velut cara pignora germani amantiſſimi, qui iampridem ex hac vita deceſſerat.

XXXIX. DILVITVR DE GENERI VOCE OBIECTIO.

Iam igitur de Gregorii ex coniugio filiabus omni dubitationis amoto penitus ſcrupulo, de Meletio, qui in teſtamento gener nominatur, ſoluendus eſt nodus, quo Gregorius obligatus coniugio videatur. Vox quidem illa, quæ ex Græco Latine reddita, gener eſt, in Græco codice legitur γαμβρὸς: cuius quidē nominis etſi frequentior vſus eſt, vt generum exprimat; ſignificare tamen poſſe interdum affinem quemlibet, qui gloſſemata Græca elucidant *b*, abſque controuerſia profitentur: imo apud Latinos idem in voce, generi, loquendi vſus obtinuit: & vt alios prætermittamus, habes apud Iuſtinum *c* hiſtoricum, generum ab eo dici virum ſororis. Quamobrem nullo pacto adſtringimur, vt Gregorius Meletium generum nominarit voce illa; ſed affinem potius ſignificare voluiſſe, exploratiſſimum ſatis redditur ex ipſius repetitis ſæpius teſtificationibus, quibus perpetua eius virginitas abſq; vlla vel leuiſſima ſaltem dubitatione monſtratur.

b Conſule Henr. Theſaur. Græc. c Iuſtin. lib. 18.

XL. OBIECTIO DE THEODVLO EPISC. APAMEÆ SOLVITVR.

Poſſet inſuper & de Theodulo Epiſc. Apameæ, qui ſubſcribitur teſtis, illud obiici, quod reperiatur eo anno non Theodulus, ſed Ioannes Apameæ Epiſc. ſubſcriptus œcumenicæ Synodo Conſtantinopoli eodem anno habitæ. Verum oſtendetur eiuſmodi obiectionem nullius prorſus eſſe momenti. Etenim præter Apameam, quæ in Syria eſt, cuius dictus Ioannes Antiſtes, fuerunt tres aliæ eiuſdem nominis ciuitates; nimirum prima, quæ in Bithynia fuit ad oram maritimam inter Rindaci & Aſcanii oſtia, cuius meminere Stephanus & Ptolemæus; ſecunda in Phrygia ad Marſyæ fluminis oſtia, vbi ipſe Meandro cōiungitur, cuius meminerunt Plinius & ex Græcis Strabo, quam poſt Epheſum clariſſimam omnium Aſiæ vrbium prædicant, in qua celeberrimum eſſe ſoleret emporium; ſed & præter hanc, aliam fuiſſe Apameam Parthorum ciuitatem, affirmant. Sic igitur non arctamur, vt licet conſtet tēpore Concilii Conſtantinopolitani Apameæ Syriæ præfuiſſe Ioannem, non potuerit Theodulus alicuius ex reliquis tribus Apameis fuiſſe Epiſcopus: vnde nullius momenti ea eſſe reperiatur obiectio.

XLI. DE MENSE ET DIE OBIECTIO SOLVITVR.

Cæterum quod ad menſem & diem eius anni in eodē teſtamento deſcriptos pertinet; poſſet etiam aliquis obiicere, neq; Gregorium, neque Epiſcopos, qui ſubſcripſerunt, tamdiu poſt abſolutam ante quinque vel ſex menſes Synodum eſſe commoratos Conſtantinopoli, neque poſt abdicationem eius vocatum amplius fuiſſe Gregorium Conſtantinopolitanum Epiſcopum, vt ponitur in teſtamento. Ad hæc vero primum illud iure dici poſſe videtur: Quis adeo durus eſt & ſeuerus Iudex, quin re adeo antiqua non concedat teſtamentum ipſum aliquem puluerem contraxiſſe mendorum, qui ſit excutiendus? Quamobrem ſi velimus poſt abſolutum Concilium & poſt abdicationem ſedis illud ipſum teſtamentum fuiſſe à Gregorio nuncupatum: tunc plane accidiſſe videtur, vt Ioannes ille, qui ex archiuo Eccleſiæ Nazianzenæ ipſum in lucem prodidit teſtamentum, cum illud exſcriberet, & Gregorium ſimpliciter nominatum Epiſcopum legeret, honoris cauſa addiderit, Conſtantinopolitanum; & quidem bona fide, quod ſciret eo anno ipſum præfuiſſe eidem Conſtantinopolitanæ Eccleſiæ.

XLII. DE TEMPORE CONDITI TESTAMENTI.

Verum illi ſententiæ magis inhæreo, vt prope tempus Concilii eiuſmodi à Gregorio fuerit conditum teſtamentum, atque dicendum eſſe, in menſem potius irrepſiſſe errorem. Etenim nec in codice, quem nactus eſt Briſſonius, nec in altero è duobus Vaticanis nomen menſis expreſſum erat: in quo & potuit accidiſſe, vt errore librariorum, ἰατραγέων, ſcriptum fuerit pro ἱερέων. Vt autem opiner paulo ante Concilium eiuſmodi eſſe à Gregorio conditum teſtamentum, illud perſuadet, quod ea oratione, quam tunc Conſtantinopoli ante Concilium in Maximum habuit, inter alia, ſuis ſe cunctis iam priuaſſe bonis oſtendit his verbis: *Paupertatem obiicient? Quid ego audio? meas opes & copias? Atque vtinam & pannos hoſce exuere poſſem, vt huius vitæ ſpinas nudus percurrerem: vtinam & grauem hanc tunicam quam celerrime abiicerem, vt leuiorem acciperem.* & inferius: *Sed pecunias eripient? quas tandem? ſiniceas, quin eadem opera pennas quoque excidant, quibus cinctus non ſum.* hæc ipſe, quibus quidem ſe iam bona cuncta abdicaſſe ſignificat.

XLIII. MIRA GREGORII ERGA PAVPERES SOLICITVDO.

Sunt autem adhuc complura alia ex eiuſdem Gregorii ſcriptis adducenda, quibus demonſtrari contingat idem ipſum teſtamentum Gregorii. In primis vero, quod quæ in eo mira erga pauperes ſolicitudo monſtratur, eadem in omnibus eius ſcriptis expreſſa conſpicitur. Quod enim in teſtamento pauperibus poſthabuerit affines, cum ita à parentibus fideicommiſſariam accepiſſet hæreditatem: teſtatur ipſe de matre ſua in oratione habita in funere patris, adeo erga pauperes fuiſſe amore propenſam, vt dicere ſoleret, ſe ipſam, ſi licuiſſet, & filios ad alendos pauperes diſtracturam fuiſſe. Ipſe vero non fundos tantum & domos in pauperes erogauit, ſed & libros in eorum vſum conuertit. Cum enim Adamantius rhetor amicus Gregorium aliquando rogaret dari ſibi libros rhetoricæ facultatis; miſit ipſe quidem illos Gregorius, ſed pretium illorum petiit, ſcripta ad eum epiſtola, vbi ad finem iſta facete admodum *d*: *Quod ſi hæc quidem recte dici videntur, & minime philoſophicum eſſe librorum pretium poſtulare: tu mihi pecuniam ſolue, obiectionem autem tuam ſoluent pauperes.* hæc ipſe, ex quibus vides immenſam eius erga pauperes curam.

d Gregor. Naz. epiſt. 199.

XLIV.

Sed & videre eſt in ipſius Gregorii ſcriptis eiuſdem teſtamenti, quo pauperibus ſua cuncta reliquit, haberi ſaltem tacitam mentionem. Etenim ad hoc ipſum viſus eſt alluſiſſe, cum poſt diſceſſum Conſtantinopoli, ſcribens ad Conſtantinopolitanos ſacerdotes & populum, iſta habet in fine: *Hæc verba Gregorii ſunt, quem aluit Cappadocia, quippe ſe facultatibus omnibus ſuis orbauit, vt ſe Chriſto offerat.* Inſuper in carmine de ſe ipſo poſt reditum ex vrbe Conſtantinopolitana, de ſuarum rerum abdicatione agens, hunc habet verſum:

Ceſſi inuita aliis, mente libente aliis. Plane duplicem Conſtantinopoli à ſe factam rerum abdicationem inſinuans, inuito animo alteram, nimirum cum ſedem reliquit, alteram cum pauperibus cuncta ſua teſtamento donauit.

XLV.

Eſt & carmen ad Iulianum Triburorum Exæquatorem, quo Eccleſiam Nazianzenam commendat, in qua ad pauperum vſum ſe omnia ſua erogaſſe teſtatur: quæ quidem bona cum ab ipſo Iuliano deſcriberentur ad vectigalia ſoluenda; vt mitius agat rogans, hæc de Nazianzena Eccleſia inter alia habet: *Moueat tua* (inquit) *domus, quæ miſeros homines omni benignitatis genere complecti conſueuit: moueant te quoque, ô amice, opes meæ, quas ego crucis ferendæ cauſa pauperibus erogaui.* & paulo poſt: *Opes meæ ſunt, ſed tua eſt deſcriptio. Cura igitur, vt erga pauperes alendos mercedem eandem vterque conſequamur.* En vides, lector, ex his omnibus non ſolum oſtendi ipſius Gregorii teſtamentum, ſed idem executioni mandatum perſpicue declarari, cum quæ ipſe reliquiſſet Eccleſiæ, illa iam poſſideret. Meminit & aliis in locis de abdicatione à ſe facta omnium diuitiarum, retento ſibi (vt ipſe ait) vbi degeret, paruulo tantum horto cū fonte, teſtatur id quidem ipſe, cum in monachos quoſdam hypocritas iuſte inuehitur.

TESTAMENTVM GREGOR. IAM EXECVTIONI MANDATVM.

XLVI. DE EVAGRIO LEGATARIO.

Sunt & alia prætereа plura, quæ eiuſdem teſtamenti germanitatem inſinuant, vt cum in eo Euagrium diaconum adeo commendat, cui & recenſita ſuperius legata reliquit: hunc quis non videt fuiſſe Euagrium Ponticum, qui cum eo vixit Conſtantinopoli, laudatiſſimum tunc illum quidem, de quo ſuo loco pluribus agitur? Inſuper Euphemius, qui in hoc eodem teſtamento

nomi-

nominatur, is eſſe potuit, cuius meminit in epiſtola ad Alypium *a*, de cuius etiam nuptiis agit in epiſtola ad Theodoſium *b*. Nec prætermimus de Regino, cuius meminit in teſtamento, quod nihil prohibet quin ille eſſe poſſit, quẽ inter familiares adnumerat in carmine ad Hellenium. Sed ex Epiſcoporum quoque ſcriptionibus intellige eiuſdem teſtamenti ſinceritatem: nam præter Amphilochium, qui ſequitur ordine Optimus Epiſcopus Antiochenus, ipſe eſt, cuius mentio fit in lege *c* Theodoſii hoc anno poſt Concilium data. Et quis neſciat, qui vltimo loco ſubſcriptus habetur Cledonius presbyter, illum eſſe, quem adeo mirifice laudat in eodẽ carmine ad Hellenium? Sed & prudens rerum antiquarum ſcrutator ſinceritatem ſcripti huius intelliget ex vocibus veſtimentorum ibi nominatorum, quæ ob nimiam antiquitatem inter exoticas abierunt, vt illæ, *comoſa*, atque *ſigillion*: ſed de *ſigillione* apud Trebellium Pollionem in Claudio facta mentio reperitur.

a Greg. ep. 149. b Greg. ep. 14. c l. 3. de hære. C. Theo.

XLVII. Iam habes, lector, Gregorii teſtamentum non ſolum è carie & tinea erutum, ſed ab obiectionibus vindicatum, illuſtratumque ſcholiis, & redditum omni puto ex parte probatum: egregium plane, quod plurimi facias, monumentum, ab aliis, ſi qui ante viderunt, fortaſſe ſpretum, quod veluti in obducto ſitum numiſmate ipſa in eo Gregorii imago minime cerneretur expreſſa, imo reddere videretur effigiem hominis coniugio obligati: ſed eo terſo diligenter & perpurgato, ipſiſſimam ibi cuſam Gregorii intueris imaginem. Hæc iam ſatis, quæ ſi hic minus opportuna videntur, caro monitori, ſed importuno exactori Maffææ accepta feras.

Cui vt morem geram, hic tibi etiam adiicimus, veluti corollarium de propinquis eiuſdem Gregorii Nazianzeni perbreuem deſcriptionem.

Parentes { Gregorius, Nonna } ex quibus geniti { Gorgonia, Gregorius Theol., Cæſarius.

Gorgonia nupta Vitaliano, ex quibus { Petrus, Phocas, Eugenia, Nonna, Alypiana }
Alypiana nupta Nicobulo ex quibus { Nicobulus Iun.

Hæc quidem ex ipſius Gregorii ſcriptis perſpicua ſatis redduntur cuilibet recte intuenti. Nam de Vitaliano, quod vir fuerit Gorgoniæ ſororis, & genitos ex ea nominatos ſuperius liberos, inuenies in carmine filiorum ad ipſum Vitalianum inſcripto iunctis his, quæ de Gorgonia ſuis locis ſuperius dicta ſunt. De coniugio autem Alypianæ cum Nicobulo, ſatis recitata nuper epiſtola ad ipſum ſcripta declarat: ex eis vero Nicobulum Iuniorem genitum, carmina eiuſdem Gregorii, tum patris, tum filii nomine edita, aperte ſatis docent, & aliæ inſuper epiſtolæ ad Nicobulum ſcriptæ, vel in quibus de Nicobulo mentio habetur.

XLVIII. Fuiſſe reperiuntur & alii Gregorii Nazianzeni propinqui: ſed qua linea collocandi, incertum eſt; vt qui nominatur in teſtamento Meletius, de quo mihi facile perſuadeo, vt vir fuerit Eugeniæ, ſiue Nonnæ Gorgoniæ filiæ. Conſtat inſuper, ἀνεψιοὺς cõſobrinos ſuos, ſiue aliter quomodocunq; propinquos, ab eodem nominatos eſſe Helladium & Eulalium, cum ſcribit ad Lollianum *d* & ad Cæſarium *e*, quos & nominatim celebrat in carmine ad Hellenium, vbi & matris eorum meminit; ibi etiam propinquos fuiſſe tradit Cledonium, Carterium, & Nicomedem: Eupraxium item alibi *f* propinquum ſuum appellat itemq; Valentinianum *g*, & Amazonium *h* Sed de his ſatis. At iam ad Theodoſium ſe conuertat oratio.

d Greg. ep. 191. e Greg. ep. 105. f Greg. ep. 177. 89. g Greg. ep. 189. 196. h Greg. ep. 82.

XLIX. THEODOSII ADVENTVS IN VRBEM. Auctor eſt Marcellinus in chronico ſub huius anni Conſulibus Timaſio atq; Promoto ipſum Theodoſium Imp. vna cum Honorio filio menſe Iunii vrbem ingreſſum eſſe, digreſſum vero inde Kal. Septembr. Certe quidem vſque ad tertium Nonas Maii hoc anno manſiſſe Theodoſium Mediolani, reſcriptum ab eo ibidem eodẽ die datum aduerſus Macedonianos ſignificat *i*. Cum autẽ

i l. 17. de hær. C. Theod.

Romam veniſſet, ibi triumphũ de liberato Imperio Occidentali, victoque tyranno egiſſe, Sozomenus tradit *k*, voluiſſeque ſocium habere gloriæ Valentinianum, partitumque eſſe cum illo triumphum: quod maioris gloriæ atq; triumphi illi conciliauit honorem, ſplendoremque contulit. Sed tot tantaque bona vna Iuſtina videre non meruit, cuius impietas ad exitium Italiæ tyrannum amarat: iam enim ante hæc omnia ipſam eſſe defunctam, idẽ auctor affirmat. Tunc Latinus Pacatus, nobilis orator Gallicanus, cum Romæ præſens eſſet, Theodoſium poſt triumphum in Senatu oratione laudauit, qua poſt recenſitas de hoſtibus victorias partas hæc de aduentu & commoratione eiuſdem Imperatoris in Vrbe: *Licuerit mihi quæ in barbaris gentib. longinquiſq; prouinciis pro ſumma re fortiter feliciterq; feciſti, annuente numine tuo & ſenatu fauente dixiſſe. Ea vero, quæ Romæ geſta ſunt qualem te Vrbi dies primus inuexerit, quis in curia fueris, quis in roſtris; vt pompam præeuntium ferculorum, curru modo, modo pedibus ſubſecutus, alterno clarus inceſſu nunc de bellis, nunc de ſuperbia triumphaueris; vt te omnib. Principem ſingulis exhibueris Senatorem; vt crebro ciuiliq; progreſſu non publica tantum opera luſtraueris, ſed priuatas quoq; ædes diuinis veſtigiis conſecraris, remota cuſtodia militari, tutior publici amoris excubiis, horũ hac linguis, horum inquam, voce laudentur, qui de communib. gaudiis & dignius vtiq; quæ maxima, & iuſtius poterunt prædicare quæ propria ſunt. O mea felix peregrinatio, ô bene ſuſcepti & exhauſti labores. Quibus ego interſum bonis? quibus fruor gaudiis? quæ reuerſus vrbibus Galliarum diſpenſabo miracula? quantis ſtupentium populis, quam multo circumdabor auditore, cum dixero: Romam vidi, Theodoſium vidi, & vtrumq; ſimul vidi: Vidi illum Principis patrem, vidi illum Principis vindicem, vidi illum Principis reſtitutorem*. hæc & alia plura clarus orator.

k Sozom. l. 7. c. 14. QVANTA THEODOS. VRBI PRÆSTITIT.

Agit & Prudentius de Theodoſii Romam aduentu, atque nihil illum antiquius habuiſſe, quam vt Vrbem à profano idolorum cultu penitus liberaret. Hæc quidem ipſe in carmine contra Symmachum ſcripto: quod conſtat ab eo elaboratum poſt ipſius Theodoſii obitum ſub Honorio Imperatore, poſtque debellatum (vt ex eo conſtat) Alaricum à Stilicone apud Pollentiam. De Theodoſio igitur agens duorum tyrannorum extinctorem nominat, licet poſt hæc Eugenium expugnari & occidi contigerit: aduenturo autem eius in Vrbem his cecinit verſibus *l*, inſectatus deorum cultum: L.

l Prud. adu. Symmach. li. 1.

Cum Princeps gemini bis victor cæde tyranni
Pulchra triumphali reſpexit mœnia vultu,
Nubibus obſeſſam nigrantibus aſpicit Vrbem:
Noctis obumbrata caligine turbidus aer
Arcebat liquidum ſeptena ex arce ſerenum:
Ingemuit miſerans, & ſic ait: Exue triſtis
Fida parens habitus, equidem prædiuite cultu
Illuſtrata cluis, ſpoliiſq; inſigne ſuperbis
Attollis caput, & multo circumfluis auro:
Sed nebulis propter volitantibus, obſitus alti
Verticis horret apex, ipſas quoq; liuida gemmas
Lux hebetat, ſpiſſuſq; dies & fumus ob ora
Suffuſus rutilum frontis diadema retundit.
Obſcuras video tibi circumferrier vmbras,
Cæruleaſq; animas, atq; idola nigra volare.
Cenſeo ſublimem tollas ſuper æra vultum,
Sub pedibuſq; tuis nimboſa elementa relinquas, &c.

Quo modo autem cum Romanis tranſegerit, inferius ſubdit: nempe vt ſacrificia omnia abolerentur, feſtique dies, & ipſæ ſtatuæ idolorum frangerentur; ſi quæ tamen earum excellentis eſſent manus artificis, eædem non ad cultum, ſed ad Vrbis ornatum exponerentur. ſubdit enim poſt multa ipſe Prudentius:

Deponas iam feſta velim puerilia, ritus
Ridiculos, tantoq; indigna ſacraria regno.
Marmora tabenti reſpergine tincta lauate,
O proceres: liceat ſtatuas conſiſtere puras
Artificum magnorum opera. Hæc pulcherrima noſtræ
Ornamenta cluant patriæ, nec decolor vſus
In vitium verſa monumenta coinquinet artis.
Talibus edictis Vrbs informata refugit
Errores veteres, &c. hæc ex Prudẽtio recitaſſe voluimus,

quo ceſſet inuidia querelarum quorundam de idolorum demolitione: nam confractio nobiliſſimorum artificum operum Gothis potius, quam Chriſtianis iſta non attendentibus adſcribenda eſt: quibus fortaſſe Deus tradidit Vrbem, vt eam penitus expurgarent à deorum Gentilium ſimulacris.

LI. SYMMACHVS RVRSVS AGENS PRO ARA VICTORIÆ THEODOSII IRAM INCVRRIT.

At quid tunc actum cum Symmacho clariſſimo Senatore, propugnatore tamen Gentilium deorum cultus: hæc in primis Socrates habet a: *Romæ igitur feſta celebrauere triumphalia. Quo quidem tempore Theodoſius Imperator, ſuæ ſingularis clementiæ in cauſa Symmachi viri Conſularis illuſtrem dedit ſignificationem. Iſte namque Symmachus & inter viros ordinis Senatorij Romæ principem locum obtinuit, & propter excellentem ipſius in Latinis litteris eruditionem in ſumma admiratione fuit: nam multos libros Latino ſermone conſcripſit, inter quos liber de laudibus Maximi tyranni, dum adhuc viuebat, editus, & coram eo recitatus, cum poſtea læſæ maieſtatis reum fecit: quapropter mortem veritus, ad Eccleſiam confugit. Imperator vero, qui adeo pio & religioſo animo erga fidem Chriſtianam affectus erat, vt non ſacerdotes modo, qui in eadem cum illo fide conſentiebant, ſupra modum coleret, ſed Nouatianos etiam, qui in fide Conſubſtantialis cum eo conſpirabant, amplecteretur humanitus, quo Leontio Romanæ Eccleſiæ Nouatianæ Epiſcopo pro Symmacho deprecanti gratificaretur, Symmachum abſoluit crimine: qui veniam conſecutus, Apologeticum ad Imperatorem Theodoſium ſcripſit.* hæc Socrates.

a Socr. lib. 5. c. 14.

LII. NOVATIANA HÆRESIS INVALESCIT.

Quod de Nouatiano Epiſcopo ait Romæ agente: licet hactenus à Nouatiani ſchiſmatici tempore auditum non ſit, Nouatianos habuiſſe Epiſcopum Romæ; tamen quod tolerati iidem fuerint, haud adeo incredibile videri poteſt, cum & Donatiſtæ id etiam (vt ex Optato vidimus) fuerint æmulati, nempe vt ſectæ ipſorum Africanis Romæ degentibus, ex Africa Romam Epiſcopum mitterent. Auditos quidem his temporibus fuiſſe in Vrbe Nouatianorum ſuſurros, necnon Montaniſtarum in hæreſi collegarum, S. Hieronymus b in epiſtola ad Marcellam ſatis ſignificat. Quinetiam inualuiſſe nonnihil his temporibus in Occidente Nouatianam hæreſim, ſcripta Paciani de Pœnitentia, confeſſione, & baptiſmate ſatis docent.

b Hier. ep. 145. & ſupra ep. 54.

Cæterum quod ait Socrates, Theodoſium humanitus complexum eſſe Nouatianos, & in gratiam eorum Epiſcopi fuiſſe ab eo abſque pœna Symmachum abſolutum; longe errat: nam rem aliter ſe habuiſſe, San. Proſper c ſuorum temporum res ſcribens demonſtrat hiſce verbis: *Theodoſii religioſi Principis Imperio per Iouinum & Gaudentium Comites omnia templa expoliata: quæ vana figmenta quis noſtrum permittitur ignorare? Cui Symmachus ille mirabilis eloquio & ſcientia præditus, tamen Paganus, proprio laudum in conſiſtorio recitato, ſubtili arte, qua valuit, aram Victoriæ in Senatu reſtituit. Chriſtiano, vt nouerat, Principi intimauit. Quem ſtatim à ſuis aſpectibus pulſum, in centeſimo lapide, rheda non ſtratam poſitum ea die, manere præcepit.* ita Proſper.

c Proſp. de Promiſſio. & prædict. l. 3. c. 38.

LIII.

Sic namque ſe habuit Symmachus, longe antiquo Catone impar, quippe quod tempori inſeruient: nam qui pro concione laudauit Maximum tyrannum, celebrauit & Theodoſium eiuſdem tyranni extinctorem: ſed ſicut ad laudandum Maximum adulatio & priuatum commodum impulit; ita ad præconia Theodoſii veritas perſuaſit: ſiquidem litteris ad Flauianum ſcriptis teſtatur, ſe haud pro rei dignitate tantum munus expleſſe: ſic enim ait in epiſtola ad eundem æque etiam Ethnicum ſcripta d: *Cum ciuiles & bellicas laudes Domini noſtri Theodoſii ſtyli honore percurrerem (magis enim contigiſſe me omnia, quam ſatis feciſſe ſingulis fateor) etiam leges eius bonum pacis admiſcui, quas vt nouerã priſcis adeniſſe admirationem, ita reſeruaſſe* nobis parem gloriam non putabam,* &c. laudat recentem legem hoc anno X. Kalend. Februarii Mediolani datam, quam conceſſum eſſe voluit Imperatori, atq; domeſticis eius, quod priuatis iure permiſſum eſſet; nimirum cum lege cauit, ne liceret Imperatori, vel magiſtratibus, quicquam per codicillos vel epiſtolam relictum accipere: extat ipſa ſanctio in Codice Theodoſiano deſcripta e.

d Symmac. l. 2. ep. 25.

* ſeruaſſe

e l. 2. de teſtam. Cod. Theod.

LIV.

At quod Symmachus abutens Theodoſii manſuetudine inconceſſa tentare præſumpſit, iuſtam Principis iram expertus exulare coactus eſt. Verum (quod ait Socrates) ſcribens ad eundem Imperatorem Apologeticum non veniam tantum conſecutus, ſed maiorem apud eum gratiam nactus eſt, vt ipſe Symmachus tradit ad dictum Flauianum poſtea ſcribens, vbi & de ſua defenſione meminit, cum ait f: *Erit fortaſſe copia mihi aſſerendæ quandoque apud æternum Principem Dominum noſtrum Theodoſium veritatis, cuius erga me fauor fecit, vt aliquid interim molitetur inuidia. Non puto tam cauſæ meæ bonis temporibus conditionem* futuram, quæ ſub tyranno fuit, cuius litteris ad Marcellini ſuggeſtionem datis, homines meos ſcis eſſe mulctatos: quod in Panegyrica defenſione non tacui.* hæc ipſe. At quid tum Romæ actum à populo Chriſtiano.

f Symmac. li. 2. ep. 31.

* eruditionem

LV. QVID ROMÆ IN TEMPLA.

Cum animus Theodoſii aperte Fidelibus innotuiſſet infenſiſſimus eſſe aduerſus ſuperſtitionem Gentiliciam, declaratus nimirum non eo ſigno tantum, quod negaſſet reſtitui in Capitolio aram Victoriæ, ſed quod petentem id Symmachum exilii pœna mulctaſſet, atque etiam per Comites ſuos (vt dictum eſt) Iouinum & Gaudentium idolorum templa expoliaſſet, vix credi poteſt, quãta animoſitate Fideles Romæ in idola inſilierint: de quorum ſtudio hæc S. Hieronymus in præfatione ad Euſtochium in Pauli Epiſtolam ad Galatas g: *Romanæ plebis laudatur fides. Vbi alibi tanto ſtudio & frequentia ad Eccleſias & ad Martyrum ſepulchra concurritur? Vbi ſic ad ſimilitudinem cæleſtis tonitrui Amen reboat, & vacua idolorum templa quatiuntur?* Videtur enim hoc tempore ipſe habuiſſe præ manibus commentarium illum, quem iam ſe ante abſoluiſſe, quã Theodoſius ageret in Imperio annum decimum quartum, teſtatur in fine de Scriptoribus Eccleſiaſticis. De eadem demolitione idolorum argumentum illud non leue, cum idem ſanctus Hieronymus ad Lætam ſcribens h, ſic ait: *Auratum ſqualet Capitolium: fuligine & aranearum telis omnia Romæ templa cooperta ſunt: mouetur Vrbs ſedibus ſuis, & vndas populus ante delubra ſemiruta currit ad Martyrum tumulos.* ita ipſe, ſignans haud dubium hæc tempora, quibus ſpoliata à Theodoſio idolorum templa fuere, à populo vero quaſſata ac ſemiruta. Laudat magnopere hac ex parte ſanctus Ambroſius Theodoſium, dum de ipſo ait i: *Imitatus Theodoſius Iacob, qui ſupplantauit perfidiam tyrannorum, qui abſcondit ſimulacra Gentium: omnes enim cultus idolorum fides eius abſcondit: omnes enim cæremonias obliterauit.*

g Hieron. præf. ad Gal. l. 2.

h Hier. epi. 7.

i Ambroſ. in funere Theod.

LVI.

Equidem & ſanctus Auguſtinus k teſtatur, Theodoſij lege iuſſa eſſe ſimulacra, vbi reperirentur, confringi: ait enim poſt recenſitas adeptas ab eo diuina ope victorias: *Simulacra Gentilium vbique euertenda præcepit; ſatis intelligens: nec terrena munera in dæmoniorum, ſed in Dei veri eſſe poſita poteſtate.* hæc Auguſtinus. Hac ſemel à Chriſtiano Principe idola frangendi impetrata diu optata licentia, exarſit Chriſtiani populi iuſtus zelus in deturbandis confringendiſque deorum Gentilium ſimulacris; in quibus dæmones diutius honorem ſibi diuinum proditorie vſurparant. Comminuiſſe enim idola, nonniſi ſatanæ regnum diſſipaſſe cuique videbatur. Vnde ſine diis Capitolium, nempe templa ſita ſquallore obducta fuiſſe, Hieronymus tradit: qui & hæc alibi de Capitolino Ioue & aliis templis eiuſdem l: *Templa Iouis & cæremoniæ conciderunt.* Verum non ſic quidem concidiſſe affirmat Capitolini Iouis templum, quod dirutum hoc anno fuerit, ſed quod ornamentis tantummodo expoliatũ. Nam Zoſimus tradit m, cum Theodoſius Romam venit, hoc ſcilicet anno, Stiliconem Ducem vtriuſq; militiæ è foribus Capitolii, laminas aureas abſtuliſſe; eiuſque vxorem, Serenam nomine, detraxiſſe è collo Rheæ deorum matris mundum muliebrem, ſuoque ipſius illigaſſe collo. Cremaſſe inſuper libros Sibyllinos eundem Stiliconem, luxit Gentilitas; de quo iſta Rutilius verſibus cecinit n:

k Aug. de Ciuit. Dei li. 5. c. 26.

IOVIS CAPITOLINI TEMPLVM SPOLIATVM.

l Hier. cont. Iouin. li. 2.

m Zoſ. lib. 5.

Non tantum Geticis graſſatus proditor armis

Ante Sibyllinæ fata cremauit opis. licet hæc potius ſub Honorio Imp. contigerint.

n Rutil. in Itiner. lib. 2.

LVII. CAVSA NECIS STILICONIS VNDE MANAVIT.

At eſt, quod de Zoſimo admireris, qui tum Stiliconem ob violatas fores Capitolii, tum Serenam coniugem ob ſpoliatam deorum matrem mundo, male periiſſe ait: ſed quam hæc præter ſcriptorum omnium ſententiam, id eius proditioni Imperii tribuentium? nam æquius fuiſſet dicere, Stiliconem ob tyrannidem contra Chriſtianum piumque Imperatorem iuſto Dei iudicio ipſum cum ſuis recentioris ſceleris meritas dediſſe pœnas. Sed eſt iuſta in eo querela Zoſimi de homine barbaro eiuſque coniuge, quod ea ſublata ſibi ſumpſiſſent; cum apud antiquæ probitatis Chriſtianos nefas duceretur ſic in idola graſſari, vt in vſum priuatum ipſorum aliquid ex idolis conuerteretur. Vnde Sanct. Auguſtinus *a* ad Publicolam: *Cum* (inquit) *templa, idola, luci, & ſi quid huiuſmodi, data poteſtate euertuntur: quamuis manifeſtum ſit, cum id agimus, non ea nos honorare, ſed potius deteſtari; ideo tamen in vſus noſtros priuatos dumtaxat & proprios non debemus inde aliquid vſurpare; vt appareat nos pietate iſta deſtruere, non auaritia. Cum vero in vſus communes, non proprios ac priuatos, vel in honorem Dei veri conuertuntur: hoc de illis fit, quod de ipſis hominibus, cum ex ſacrilegis & impiis in veram religionem mutantur.* hæc Auguſtinus; qui & alibi ait, Chriſtianos minime conſueuiſſe niſi voluntate Principis in idola inſurgere, abſtinuiſſeque à priuatorum rebus: ſunt hæc eius verba *b*: *Vbi nobis non eſt data poteſtas, non facimus: vbi data eſt, non prætermittimus. Multi Pagani habent iſtas abominationes in fundis ſuis: Nunquid accedimus & confringimus? Prius etiam agimus, vt idola in eorum cordibus* * *confringamus.* hactenus ipſe. Quæ igitur à Fidelibus aduerſus idola Romæ ſunt perpetrata, ea omnia voluntate facta eſſe Imperatoris, vel eo ex facile poſſumus intelligere, quod Gentiles, aduerſus quos & in quorum oculis hæc agebantur, vtique armis etiam defendiſſent iura templorum, pro quorum defenſione maiores ipſorum magna ſæpe certamina obiiſſent, haud mediocris enim potentiæ eſſe potuit, Chriſtianis illæſis talia tantaque pati; ſed id actum patrocinio Imperatoris, qui & quod iubebat lege, docebat exemplo.

a August. epiſt 154.

b Aug. de Verbis Domin. ſer. 6.

* corde frangamus

LVIII. *c Socr li. 5. c. 18.* DEMOLITA MVSCIPVLA INNOCENTIVM.

Quid præterea Romæ tunc egerit Imperator, Socrates ita narrat *c*: *Theodoſius Imp. quanquam ad exiguum tempus in Italia commoratus eſt, vrbi tamen Romæ plurimum apportauit commodi, partim dando, partim auferendo. Nam ſicut multa magnifice & liberaliter in eam contulit, ſic duo, quæ illi magno dedecori fuerunt, ademit: quorum alterum fuit huiuſmodi. Erant Romæ ædes perampla & vaſtæ antiquitus extructæ, in quibus panis, qui ſuppeditabatur ciuitati, confectus fuit. His præfuerunt, quos Romani patrio ſermone Mancipes appellant. Qui tempore progrediente, ædes illas furum latibula effecerunt. Nam quia piſtrina ad ædes ſpectantia in profundo ſita eſſent, & ad latera ſingularum ædium ædificatæ cauponæ, in quæ illis meretrices habitarent: complures idcirco, cum qui cibi capiendi neceſſitate adducti, tum qui obſcœnæ libidinis intemperantia inflammati, eo veniebant, per inſidias diſpoliati fuerunt: nam machina quadam factum eſt, vt ex caupona in piſtrinum præcipitarentur. His dolis deluſi erant in primis peregrini, qui Romam incolebant: qui cum irretiti tenerentur, coacti fuerunt in piſtrinis molere; at complures non exire permiſſi, ibi vitam ad ſummam ſenectutem traduxerunt, ſuiſque attulerunt opinionem, quod mortem oppetiuerant. In hunc laqueum vnus ex Imperatoris Theodoſii militibus forte incurrit: qui cum in piſtrinum incluſus exeundi poteſtatem non haberet, diſtricto, quem habebat, pugione, eos, qui eum egredi prohibebant, trucidauit: reliqui rei geſtæ metu perterriti, militem dimiſerunt. Imperator igitur, re intellecta, Mancipes graui ſupplicio affecit: ædes, quæ latronum erant perfugia, penitus diſturbari iubet. Atque hoc vno dedecore Romam ciuitatem omnium facile principem ad iſtum modum liberauit.*

LIX. QVID PASSÆ ADVLTERÆ ROMÆ.

Alterum tale fuit. Si qua mulier in adulterio eſſet deprehenſa, eam cum deliquerat, ſupplicij genere non ad tollendum peccatum, ſed ad augendum coercere ſolent Romani. Nam illam in anguſtum lupanar concluſam, turpiter, impudenterque ſcortari coegerunt: quippe effecerunt, vt eo tempore, quo obſcœnum illud flagitium admitteret, pulſarentur tintinnabulæ, vt eos, qui adeſſent in proximo, facinus minime lateret, immo vero ex tintinnabulorum ſonitu illud turpe & ignominioſum ſupplicij genus omnibus liquido conſtaret. De qua flagitioſa conſuetudine Imperator certior factus, eam omnino non ferendam putauit, ſed Seſtra (ſic enim lupanaria illa nuncupabantur) demoliri iubet; aliaſque leges, quibus mulieres in adulterio deprehenſæ coercerentur, ſancit. Quapropter Roma, Theodoſii Imperatoris opera, his duobus turpiſſimis impuriſſimiſque flagitiis liberata eſt. hæc Socrates. At quidem hanc vigeiſſe Romæ conſuetudinem, apud neminem legi: etenim ibi lex Iulia ſemper vigens ac vigilans extitit vindex aduerſus adulteros. In aliquibus autem Italiæ locis ſcimus hactenus in more eſſe, vt viduarum ad vota ſecunda tranſeuntium matrimonia hoc tintinnabulorum ſonitu derideantur.

Has cum ſordium cloacas Theodoſius expurgaſſet, atque alia turpia obſcœnaq; Gentilicíæ ſuperſtitionis prorſus aboleuiſſet; merito Prudentius iſta cecinit *d*: LX.

d Prud. aduerſ. Symmach. li. 1.

Quantum præcipuus noſtro ſub tempore Princeps
Proſpexit, tribuitq; boni. Multos Catilinas
Ille domo pepulit: non ſæua incendia tectis,
Aut ſicas patribus, ſed tartara nigra animabus,
Internoq; hominum ſtatui tormenta parantes.
Errabant hoſtes per templa per atria paſſim,
Romanumq; forum, & Capitolia celſa tenebant:
Qui coniuratas ipſa ad vitalia plebis
Moliti inſidias, intus ſerpente veneno,
Conſuerant tacitis peſtem miſcere medullis.
Ergo triumphator latitanti ex hoſte togatus
Clara trophæa refert ſine ſanguine: remq; Quirini
Aſſueuit ſupero pollere in ſæcula regno. hæc & alia plura de Theodoſio, cum Romam venit; quem licet minime nominet, prudens lector intelliget non de alio, quam de Theodoſio Prudentium loqui, vel vno ſaltem eo certiſſimo ſigno, dum inferius ait, contuliſſe ipſum Symmacho Conſulatum, de quo ſequenti anno dicturi ſumus, quem conſtat non ab alio, quam à Theodoſio illi fuiſſe collatum.

Sed & quod ad Vrbis expurgationem pertinet, aduerſus maleficos edidit ſanctionem ad Albinum Præfectum Vrbis: hunc illum eſſe putamus patrem Lætæ nurus Paulæ, quem Sanct. Hieronymus *e* Pontificem ſuperſtitionis Gentiliciæ fuiſſe tradit. ipſum autem reſcriptum ſic ſe habet *f*: LXI.

e Hier. ep. 7.

f l. 11. de maleſ. C. Theod.

QVID THEODOSIVS IN MALEFICOS.

Imperatores Valentinianus, Theodoſius, & Arcadius AAA. Albino P.V. Quicunque maleficiorum labe pollutum audierit, deprehenderit, occupauerit; illico ad publicum protrahat, & iudiciorum oculis communis hoſtem ſalutis oſtendat. Quod ſi quiſquam ex agitatoribus, ſeu ex quolibet alio genere hominum contra hoc interdictum venire tentauerit, aut clandeſtinis ſuppliciis etiam manifeſtum reum maleficæ artis ſuppreſſerit; vltimum ſupplicium non euadat gemina ſuſpicioni obnoxius; quod aut publicum reum, ne facinoris ſocios publicaret, ſeueritati legum & debitæ ſubtraxerit quæſtioni; aut proprium fortaſſis inimicum ſub huius vindictæ nomine ſupplicio atrociore confecerit. Dat. XVII. Kalend. Septembr. Romæ, Timaſio & Promoto Conſulibus.*

* conſilio

Quod ait Sozomenus *g*, Theodoſium Romæ multa quoque pro ſaluberrimo Eccleſiarum ſtatu conſtituiſſe: quænam hæc fuerint, iam videamus. Aduerſus enim Manichæos in Vrbe commorantes ad eundem Præfectum Vrbis Albinum eiuſmodi reſcriptum dedit *h*: *Quicumque ſub nomine Manichæorum mundum ſolicitant, ex omni quidem Orbe terrarum, ſed quam maxime de hac Vrbe pellantur ſub interminatione iudicij. Voluntates autem eorundem, quinimo ipſæ etiam facultates populo publicatæ, nec vim teſtamentorum teneant, nec derelinqui per eos, aut iiſdem fas ſit: nihil ad ſummum his ſit commune cum mundo. Datum XV. Kalend. Iulij Romæ, Timaſio & Promoto Conſulibus.* Ad huius quidem legis decretum S. Ambroſius viſus eſt habuiſſe reſpectum dum ſcribens *i* ad Siricium Papam, Theodoſium Imperatorem execratum eſſe Manichæos affirmat. Sed & poſt hanc VII. Idus Auguſti, de feriis, quibus à iudicii ſtrepitu vocaretur, ad eundem Albinum Præfectum reſcriptum dedit *k*. LXII.

g Sozom. li. 7. c. 14. in fin.

QVID IN MANICHÆOS.

h l. 18. de hær. C. Theod.

i Ambr. ep. 81. in fin.

k l. 2. de feriis C. Th.

Hæc quidem ſanciuiſſe Theodoſium, inſtante Siricio Romano Pontifice, labores ab eo ea de cauſa ſuſcepti ſignificant: LXIII.

UNIVERSITÄTS-BIBLIOTHEK PADERBORN

nificant: nam in libro de Romanis Pontificibus hæc de ipſo leguntur a: *Hic inuenit Manichæos, quos in exilium deportauit: & hoc conſtituit, vt non participarent cum Fidelibus communionem; quia polluto ore non liceret ſanctum corpus Domini contrectare*. Hoc quoque conſtituit, vt ſi quis conuerſus de Manichæis rediret ad Eccleſiam, nullatenus communicaret, niſi tantum relegationi monaſterij diebus vitæ ſuæ teneretur obnoxius, vt ieiuniis & orationibus maceratus, probatus ſub omni examinatione vſque ad vltimum diem tranſitus ſui, humanitate Eccleſiæ, viaticum ei largiretur.* hæc ibi de Siricio, quæ quidem mores Manichæorum ignorantibus ſubobſcura videri poſſunt. Sciendum eſt enim ex iis, quæ ſuperius dicta ſunt, ſic Manichæos ſe ſolitos eſſe inter Catholicos inſinuare, vt perdifficile cognoſci poſſent, cum nulla habita ab eis ratione periurii ſe eſſe Catholicos mentirentur: quod ſi aliquando Manichæi eſſe detegerentur conuincerenturque; iidem pœnitentiam ſimulantes, hæreſin forinſecus deteſtantes, Manichæi nihilominus intrinſecus perſeuerarent; & quo minus detegerentur, quales eſſent, cum Catholicis in Eccleſia conuenirent, atque cum eis ſacram participarent Euchariſtiam. Iure igitur ſic exagitauit latentes Manichæos Siricius, eoſdemque communione priuatos in exilium mittendos curauit, ſanciuitq; ne amplius pænitentes Manichæi ad participationem Euchariſtiæ, niſi in fine vitæ admitterentur. Quamnam autem artem ad Manichæos ab Orthodoxis dignoſcendos S. Leo Papa excogitarit, ſuo loco dicturi ſumus. Porro hoc tempore Iouinianum aliqua ex parte ſenſiſſe cum Manichæis, S. Ambroſius b ac collegæ Epiſcopi ſcribentes ad Siricium Papam oſtenderunt. Sed de Iouiniano ſuperius.

a *Ro. Pontif. in Siricio.*
* *contrectari*
b *Ambr. ep. 81.*

LXIV. QVID SIRICIVS PAPA IN FLAVIANVM.

Qui autem interpellauit Imperatorem aduerſus Manichæos Siricius Papa, eundem contra Flauianum Epiſcopum Antiochenum, quod alias litteris fecerat, animauit; nec modo tantum, ſed cum iterum aduerſus Eugeniũ venit. At videamus, quid de his in primis Theodoretus, propenſior nimis (vt demonſtratum eſt ſuperius) erga Flauianum, conſcribat: ait enim c: *Ne Paulino quidem iam mortuo, ſimultas compreſſa eſt: ſed cum Euagrius eius ſedem poſt illum obtinuiſſet, non deſtiterunt inimicitias cum magno Flauiano exercere: idq; cum Euagrius contra legem Eccleſiæ deſignatus eſſet: quippe ſolus Paulinus eum ordinauerat: in qua re complures ſimul canones violauit. Siquidem canones neque faciunt poteſtatem cuiquam iam mortem oppetituro, quemquam in locum ſuum ſufficere: atque omnes prouinciæ Epiſcopos iubent in vnum ad eandem rem conuocari: quinetiam vetant rurſum quemquam abſque tribus Epiſcopis Epiſcopum conſtitui.* hæc quidem, quæ dici de ordinatione Euagrii facta viuente Paulino Theodoretus, repugnant omnino his, quæ à Socrate d & Sozomeno e dicũtur, affirmantibus nonniſi poſt Paulini obitum tentaſſe auditores eius ſubrogare in locum ipſius Euagrium: aliquid tamen vitii in ordinatione Euagrii interceſſiſſe, S. Ambroſii teſtificatione paulo poſt ſumus demonſtraturi. Contigiſſe autem Paulini mortem hoc ipſo tempore, tum Socrates, tum Sozomenus teſtari videntur: quando ea re audita Romæ, pro Euagrio Siricius Theodoſium interpellauit. ſubdit autem Theodoretus ſtudens Flauiano, quæ poſt obitum Paulini & ſubſtitutionem Euagrii contigiſſe narrat, licet confuſe admodum, dum hæc ait in Euagrii ſectatores: *Attamen horum nihil ſcire cupientes, Euagrij communionem ſunt illi quidem amplexati, Imperatoriq; animum contra Flauianum incitare obnixe ſtuduerunt. Nam cum Imperatori nimis acriter inſtando, multum ſæpe exhibuiſſent moleſtiæ, acceſſit eum Conſtantinopolim, & Romam proficiſci iubet. At Flauianus reſpondet hyemem iam eſſe. Itaq; pollicitus, ſe ineunte vere imperata facturum, in patriam reuertit.* ſed hæc facta ſunt, cum Theodoſius poſt annum ſequentem Conſtantinopolim reuertit.

c *Theod. li. 5. c. 23.*
d *Socr. l. 5. c. 15.*
e *Soz. l. 7. c. 15.*
CAVSA EVAGRII ATQVE FLAVIANI.

LXV.

At ſubdit Theodoretus: *Sed cum Epiſcopi Romani, non Damaſus ſolum ille admirabilis, verum etiam poſt illum Siricius & Anaſtaſius Siricij ſucceſſor, vehementius in Imperatorem inuecti eſſent, dixiſſentq; eum illos, qui tyrannidem contra ſe exercere molirentur, opprimere, ſed his, qui per tyrannidem leges Chriſti euertere ſtuderent, impunitatem concedere: eum acceſſit denuo Imperator, Romamque vt contendat, cogere laborat.* hic plane auctor confundit hiſtoriam, dum hæc non ab vno tantũ Siricio facta affirmat, ſed à Damaſo, qui eum præceſſit, & ab Anaſtaſio, qui ſucceſſit; cum cõſtet longe ante creationem Euagrii Damaſum eſſe defunctum, & tempore Anaſtaſii nequaquam ſuperſtitem fuiſſe Theodoſiũ. quamobrem & Socrates quoque errare conuincitur, dum hæc de Euagrio æque refert ad tempora Damaſi; quæ quidem nonniſi ſub Siricio contigiſſe, ipſorum quoque ſententia patet: nam tam ipſe, quam Sozomenus ſubrogationem Euagrii ad tempora referũt, quibus Theodoſ. Romæ agebat.

LXVI. THEODORETVS PATRONVS FLAVIANI HAVD SYNCERVS ASSERTOR.

Quid autem tergiuerſationis obtenderit Flauianus, quo minus Romam ad iudicium proficiſceretur: patronus eius Theodoretus f ſic narrat: *Tunc ſapientiſſimus Flauianus libere Theodoſio, non ſine maxima omnium laude, reſpondit: Si qui me, ô Imperator, vt fidem minime ſinceram ac ſanam profitentem inſimulent, dicantve vitam me traducere indignam ſacerdotio, tum illis ipſis iudicibus vtar, tum pronunciatam ab eis lubens ſubibo ſententiam. ſin autem de ſede & præſulatu digladientur; neq; agam cum illis iudicio, neq; his, quos eam dignitatem adipiſcendi ſtudium tenet, aduerſabor. ſed cedam equidem volens, meq; ipſe præſulatu abdicabo. Quare tu, cui libitum eſt, ſedem Antiochenam tribuito.* hic meminiſſe oportuit, quæ ſuperius dicta ſunt exordio ſedis Flauiani, optaſſe id Gregorium Nazianzenum ob pacem Eccleſiæ à Flauiano præſtari, ſed minime conſecutum eſſe: quamobrem hæc Theodoreto inania exiſtimo compoſita eſſe verba, vt colore aliquo excuſaret hominem vocatum ad Synodum non obtemperaſſe. ꝙ vero Theodoſius Imperator id ab eo fieri recuſaſſet, ſic ſubdit: *At vero Imperator hanc eius animi magnitudinem & ſapientiam magnopere admiratus in patriam reuerti, & Eccleſiam ſibi commiſſam ſedulo paſcere iubet.* hucuſque Theodoretus, qui & de his denuo interpellatum fuiſſe Theodoſium ait, cum rurſum rediit in Italiam, quando videlicet aduerſus Eugenium tyrannum expeditionem parauit. Sed de his ſuo loco agendum.

f *Theod. li. 5. c. 23.*

LXVII. SYNODVS CAPVANA.

At quod ad hanc cauſam pertinet, præterierunt multa Græcos hiſtoricos, quæ in Occidente decreto Epiſcoporum ſtatuta fuiſſe, certum eſt. Siquidem poſt querelas Siricii aduerſus Flauianum apud Theodoſium Imperatorem, in eadem cauſa indicta fuit Synodus Capuæ, ad quã Flauianus vocatus minime venit, ſed Imperatorem ſcriptis litteris interpellauit, petens ab eo, vt ageret cum Epiſcopis Occidẽtalibus, Synodum agi in Oriente, ad quam ipſe cauſam dicturus accurreret. Qui autem interea vocati Capuæ Epiſcopi conuenere, ne aliquo diro ſchiſmate ea de cauſa Chriſtianus diſcinderetur Orbis, illud in primis ſtatuere, vt Orientalium nemini communio denegaretur, qui Catholicæ eſſet fidei aſſertor, licet ſtarent alii ipſorum à parte Flauiani, & à parte Euagrii alii. hoc itaque vinculo mutuæ communicationis aſtringi voluere: ne eã ob cauſam ſchiſma aliquod conflaretur. Rurſum vero vt huiuſcemodi diſſenſiones omnino ſedarentur, cauſam illam inter Euagrium & Flauianum cognoſcendam delegauerunt Theophilo Epiſcopo Alexandrino, tum ob ſedis illius principalem in Oriente auctoritatem, tum etiam quod cum à neutrius partibus ſtaret, ſatis idoneus exiſtimatus eſt, qui ad diſſidia componenda ſequeſter accederet, atque arbiter iudicaret vna cum Ægypti ſibi ſubiectis Epiſcopis; ita tamen, vt ipſorum iudicium poſtea confirmandum eſſet à Romanæ ſedis Antiſtite. At refugit Flauianus Theophili iudicium: extat enim de his omnibus S. Ambroſii Mediolanenſis Epiſcopi ad eundem Theophilum epiſtola in hæc verba conſcripta g:

g *Ambr. ep. 78.*

LXVIII. QVID S. AMBROS. DE FLAVIANO SVBTERFVGIENTE IVDICIVM.

Ambroſius Theophilo. Non habet, quod vrgeat, Euagrius: & habet, quod metuat, Flauianus, ideoque refugit examen. Dent fratres veniam dolori iuſto: quia propter ipſos vniuerſus Orbis concutitur. Et illi tamen noſtro non compatiuntur dolori. Perſtringi ſaltem ſe æquanimiter ferant ab iis, quos vident ſua per tantorum curricula temporum vexari intentione. Inter hos etenim duos nihil, quod ad Chriſti pacem pertineat, eligentes, grauis toto Orbe ſtabat diſcordia. Cui bonæ pacis naufragio ſancta Synodus Capuenſis tandem obtulerat portum tranquillitatis, vt omnibus per totum Orientem daretur communio Catholicam conſitentibus fidem: & duobus iſtis tuæ ſanctitatis examen impartiretur, fratribus

& conſacerdotibus noſtris Ægyptiis pariter conſidentibus: quia hoc verum iudicium futurum arbitrati ſumus, quod neutri parti ſociata communione, aliquo fauore propenderet. Cum ex his igitur æquiſſima Synodi conſtitutis ſperaremus iam remedium datum, finemque oblatum diſcordiæ: ſcribit ſanctitas tua, iterum fratrem noſtrum Flauianum ad precum auxilia & Imperialium reſcriptorum ſuffragia remeaſſe. Fruſtra ergo tantorum ſacerdotum fuſus labor: iterum ad huius ſeculi iudicia reuertendum, iterum ad reſcripta; iterum vexabuntur ſacerdotes ſenes, transfretabunt maria; iterum inualidi corpore patriam peregrino mutabunt ſolo; iterum ſacroſancta altaria deſerentur, vt in longinqua proficiſcamur; iterum pauperum turba Epiſcoporum, quibus ante oneroſa paupertas non erat, externa opis egentes compellentur inopiam gerere, aut certe victum inopum itineris vſurpare.

LXIX. FLAVIAN. REDARGVITVR. *Interea ſolus exlex Flauianus (vt illi videtur) non venit, quando omnes conuenimus. Fœnerator & debitor inuicem ſibi occurrunt; iſti ſibi non poſſunt occurrere. Solus exſors Flauianus (vt ipſe vult) ſacerdotalis conſortij; qui nec Imperialibus decretis, nec ſacerdotũ conuentui præſentiam faciat ſui. Nec tamen etiam hoc moti dolore, fratri Euagrio donamus ſpeciem bonæ cauſæ, qui eo defenſabilior ſibi videtur, quod eum refugit Flauianus, aut quod habere ſe alterum arbitratur æqualem, vterque aliena magis ordinationis vitiis, quam ſuis fretus. Quos tamen nos in meliorem vocamus viam, vt malimus eos ſuis potius bonis, quam alieno vitio defendi.*

LXX. *Quia de re quoniam propriis texiſti litteris, poſſe typum reperiri aliquem, quo poſſit auferri fratrum diſcordia: cum ſancta Synodus cognitionis huius vnanimitati tuæ cæteriſque ex Ægypto conſacerdotibus noſtris commiſerit, iterum oportet fratrem noſtrum Flauianum conuenias, vt ſi in eo perſeuerauerit, quo veniendum non putet, ſaluis Concilij Nicæni, ſed etiam Synodi Capuenſis ſtatutis, illibata pace vniuerſorum ita conſulas, vt non videamur deſtruere, quod ædificatum eſt.*

a Gal. 2. *Si enim a quæ ædificaui, deſtruo, præuaricatorem me ipſe conſtituo; at ſi quæ deſtruxi, iterum ædificem. Seruetur ergo imperita pacis gratia inter vniuerſos, & nihilominus declinatio partis alterius fruſtrandi effectum habere non poſſit. Sane referendum arbitramur ad ſanctum fratrem noſtrum Romanæ ſacerdotem Eccleſiæ: quoniam præſumimus ea te iudicaturum, quæ etiam illi diſplicere nequeant. Ita enim vtile erit conſultum ſententiæ, ita pacis & quietis ſecuritas; ſi id veſtro ſtatuatur conſilio, quod communioni noſtræ diſſenſionem non afferat; vt nos quoque accepta noſtrorum ſerie ſtatutorum, cum id geſtum eſſe cognouerimus, quod Eccleſia Romana haud dubie comprobauerit, læti fructum huiuſmodi examinis adipiſcamur.* hactenus Ambroſius ad Theophilum. Vides ex his, quantum detulerint maiores primæ ſedi, nempe Romanæ Eccleſiæ auctoritati: cum ex Synodo delegata cauſa ſecundæ ſedis Epiſcopo Alexandrino cognoſcenda, vna cum illi ſubiectis Epiſcopis; quicquid tamen illi iudicaſſent, comprobandum eſſe duxerint auctoritate Romani Pontificis, abſq; vero ipſius confirmatione omnia irrita redderentur.

LXXI. COMMOTVS PAPA IN FLAVIANVM. Quid autem poſt hæc vſque ad ſecundum Theodoſii in Italiam aduentum in eadem cauſa tranſactum fuerit, ignoratur: illud tantum ex Socrate *b*, iuſte commotum eſſe Romanum Pontificem (quem ipſe errore, vt dictum eſt, Damaſum vocat, cum conſtet fuiſſe Siricium) aduerſus Flauianum Antiochenum Epiſcopum; ſed per Theophilum Epiſcopum Alexandrinum actum eſſe, vt ob vniuerſalis Eccleſiæ pacem illi reconciliaretur, communicatioque ab eo vt prius eidem impartiretur. Ad breue autem poſt hæc tempus vixiſſe Euagrium, cum Socrate Sozomenus *c* quoque affirmat, cum tamen nec ſic diſcordia illa finem acciperet: ſiquidem etſi Euagrio nullus ſit datus ſucceſſor; qui tamen eius communionis erant, priuatos conuentus agentes, communicare cum Flauiano penitus recuſarunt. Certe quidem Euagrium adhuc fuiſſe ſuperſtitem anno decimoquarto Imperii Theodoſii, ſan. Hieronymus, qui eodem anno ſcribebat commentarium de Scriptoribus Eccleſiaſticis, affirmare videtur, cum de ipſo ait: *Euagrius Antiochiæ Epiſcopus acris & feruentis ingenij; cum adhuc eſſet presbyter, diuerſarum hypotheſeon tractatus mihi legit, quos necdum edidit; Vitam quoque beati Antonij de Græco Athanaſii in ſermonem noſtrum tranſtulit.*

b Socr. l. 5. c. 15.

c Soz. l. 7. c. 15.

LXXII. RELIQVA GESTA IN SYNODO CAPVANA. Sed ad Capuenſem (ita ab eis dictam) Synodum redeamus. Non de Antiochena tantum diſſenſione in ea actum eſt, ſed & de cauſa Bonoſi cuiuſdam in Macedonia Epiſcopi hæreſis accuſati, quod impudentiſſimo ore illibatam Dei genitricis Mariæ virginitatem negare poſt partum auderet: cuius cauſæ cognitionem eadem S. Synodus delegauit Anyſio Epiſcopo Theſſalonicenſi, qui eam cũ ſibi ſubiectis Epiſcopis cognoſceret. Extat de eiuſmodi delegata cauſæ cognitione epiſtola apud Ambroſium, non tamen Ambroſii, in hæc verba conſcripta *d*:

d Apud Ambr. ep. 79.

LXXIII. CAVSA BONOSI HÆRETICI. *Accepi litteras veſtras, quibus vel pro veritate, vel pro modeſtia noſtram ſententiam ſciſcitari voluiſtis. Sed cum huiuſmodi fuerit Concilij Capuenſis iudicium, vt finitimi Bonoſo atque eius accuſatoribus iudices tribuerentur & præcipue Macedones, qui cum Epiſcopo Theſſalonicenſi de eius factis cognoſcerent: aduertimus, quod nobis iudicandi forma competere non poſſet. Nam ſi integra eſſet hodie Synodus, recte de his, quæ comprehendit veſtrorum ſcriptorum ſeries, decerneremus. Veſtrum eſt igitur, qui hoc recepiſtis iudicium, ſententiam ferre de omnibus, nec refugiendi, vel elabendi vel accuſatoribus, vel accuſato copiã dare. Vicem enim Synodi recepiſtis, quos ad examinandum Synodus elegit. Denique cum Bonoſus Epiſcopus poſt iudicium veſtrum miſiſſet ad fratrem noſtrum Ambroſium, qui eius ſententiam conſideret, interdictam ſibi Eccleſiam irrumpere atque ingredi reſponſum eſt ei, quod nihil temerandum foret, ſed omnia modeſte, patienterque, ſine gerenda: neque contra ſententiam veſtram tentandum aliquid: vt quod videretur vobis iuſtitia conuenire ſtatueretis, quibus hanc Synodus dederat auctoritatem. Ideo primum eſt, vt hi iudicent quibus iudicandi facultas eſt data. Vos enim totius (vt ſcripſimus) Synodi vice decernitis: nos quaſi ex Synodi auctoritate iudicare non conuenit, &c.* damnatum autem ab Anyſio Epiſcopo Theſſalonicenſi Bonoſum, vetitumque ab eo ordinatos cum illo communicare, ſed receptos fuiſſe eos in iiſdem ordinibus, Innocentius Papa *e* teſtatur. A Bonoſo autem Bonoſiani ſunt hæretici denominati, iidem Photinianæ hæreſis ſectatores, vt Gennadius *f* tradit, aduerſus quos Audentium Hiſpanum Epiſcopum ſcripſiſſe, idem affirmat. Damnantur à Gelaſio *g* Papa Bonoſiani vna cum Photino, & aliis illi ſimilibus: Photini enim hæreſin impie fuiſſe ſectatum Bonoſum, idem qui ſupra Innocentius Papa *h* haud obſcure ſignificat. cuius autem ciuitatis hic Epiſcopus fuerit, non memini me legiſſe. Porro hoc eodem tempore eiuſdem nominis complures vixere ab illo diuerſi, vt Bonoſus ille adeo amicus ſancti Hieronymi, qui in ſcopulo quodam vitam tranſegit anachoreticam, quem ipſe mirifice prædicat in epiſtola *i* ad Ruffinum: aliuſque huic aduerſus, quem ſanctus Hieronymus *k* vituperans nominat Bonoſum (ſiue Bonaſum) rabulam Segeſtanum. Alium etiam proferunt Bonoſum Marcellinus ac Fauſtinus presbyteri ſchiſmatici in libello ad Theodoſium, eumque Treueris in carcere ob defenſionem fidei defunctum prædicant, re vera tamen vnum ex ipſorum conſortibus ſchiſmaticum Luciferianum. Sed ad Synodum Capuenſem redeamus.

e Innoc. ep. 22. c. 5.

f Gennad. de vir. illuſtr. in Audentio.

g Gelaſ. in Conc. Rom. c. ſancta Romana.

h Innoc. ep. 20 ILLI. BONOSI PLVRES.

i Hier. ep. 41.

k Hier. ep. 100.

Fuit præterea in eadem Synodo Capuenſi ſtatutum, ne fierent rebaptizationes, reordinationes, & Epiſcoporum translationes. Citatur eiuſmodi canon à Concilio Carthaginenſi *l*. LXXIV.

l Conc. Carthag. c. 15. apud Theod. Balſa. c. 5.

Hæc ſunt, quæ de Synodo Capuæ habita colligere licuit: cuius etſi certus annus, quo celebrata eſt, ignoratur; hæc tamen circa tempora actam eſſe, in dubitationem reuocari non poteſt.

Redeamus iam ad Theodoſium Imperatorem, quem hoc eodem anno Kal. Septemb. ab Vrbe receſſiſſe, auctor eſt Marcellinus, cuius quidem menſis octauo Idus ad Albinum Vrbis Præfectum eiuſmodi religioſo Imperatore dignum reſcriptum dedit *m*:

m l. 5. de quæſt. Cod. Theod. THEODOSIVS AB VRBE RECEDENS VENIT MEDIOLANVM.

Sacratis Quadrageſimæ diebus nulla ſupplicia ſint corporis, quibus abſolutio expectatur animarum. Dat. VIII. Idus Septemb. Foro Flam. Timaſio & Promoto Coſſ. Veniſſe Theodoſium poſthac Mediolanum, eiuſmodi reſcriptum aduerſus hæreticos ad Tatianum datum ſignificat *n*:

n l. 19. de hær. C. Th.

*Hi, qui ſæui * dogmatis retinent principatum, hoc eſt, Epiſcopi, presbyteri, diaconi, atque lectores, & qui clericatus velamine reli-* LXXVI.

* ſcæui

gioni

gioni maculam conantur inſtigere, ſub cuiuslibet hæreſis ſiue erroris nomine conſtituti; ex funeſtis conciliabulis, ſeu intra Vrbem, ſeu in ſuburbanis eſſe videantur, omnimodo propellantur. Datum 6. Kalend. Decemb. Mediolani, Timaſio & Promoto Coſſ. Iam vero reliquas à Theodoſio hoc anno res geſtas ordine proſequamur.

LXXVI. DE OCCASIONE CLADIS TEMPLI SERAPIDIS ALEXANDRIÆ.

Hoc eodem anno (vt Marcellinus in Chronico auctor eſt) dato ab eodem Imperatore reſcripto, celeberrimum illud totoque orbe terrarum notiſſimum templum Serapidis Alexandriæ funditus exciſum eſt. Rem adeo admirandam edito libro Sophronius huius temporis ſcriptor haud ignobilis, teſtimonio Hieronymi commẽdatus, fuſiſſime explicauit: ſed quoniam penitus periit commentarius ille; reliquum eſt, vt more noſtro hinc inde cum labore colligendo fragmenta, rem ipſam integram, vt licebit, repræſentemus. Hic primum illud dicendum eſt, eiuſmodi demolitionem templi Serapidis & aliorum in Ægypto templorum idolorum prædictam a fuiſſe à Beſſarione Abbate: ſed & præcognitam quoque à dæmone, atque reuelatã Antonino philoſopho Ethnico, auctor eſt Sardianus: ex quo Gentiles, cum in templi iactura erubeſcerent imbecillitatem ſuorum deorum; tamen quod illi iſta ante prænunciaſſent, prædicabant ipſorum potentiam. Increbuit quidem de re tanta iactantia auctatum vulgi rumoribus, tum etiam editis ab Eunapio Sardiano ſcriptis: cum enim agit de Antonino tunc apud eos magni nominis philoſopho filio Soſipatræ doctiſſimæ fœminæ, ait b: *Ad eum iuuentus ſanior ac ſapientiæ ſtudio dedita frequens commeabat, fano adoleſcentibus, qui ſacris operabantur, pleno. Ipſe neque homine maior habitus, & inter mortales vitam degens, iam tum contubernalibus diſcipuliſque prædicere ſolebat, à ſua morte non extiturum amplius deorum templum, immo magnifica illa & religioſa Serapidis delubra informi ſitu obrutum iri, & vaſtitatem paſſura, quæque in terris aſpectu pulcherrima forent, in ea fabuloſum chaos & ſpiſſam caliginem dominatura, ſuamque tyrannidem eſſe exercitatura: quæ omnia tempus detexit, veraque comprobauit, vt oraculi vim prædictio obtinuerit.* hæc Eunapius, qui de eodem inferius: *Iſtud itaque prudentia Antonini æſtimationem ſummopere adduxit, quod palam apud omnes prædixerat, templa in ſepulchra conuerſum iri.*

a Vita SS. PP. p. 2. c. 11.

ANTON. PHILOSOPH. PRÆNOVIT EXCISIONEM SERAPIDIS.

b Eunap. Vit. Philoſ. in Ædeſio.

LXXVII. FVTVRÆ CLADIS SERAPIDIS PRÆNVNCII.

Cum hæc itaque poſteri Gentiles deorum illorum cultores per Theodoſium impleta vidiſſent, memores prædictionis Antonini, iactantes ſe de his, diuinitatis aliquid diis ſuis futurorum conſciis impertiebant: atque non hæc Alexandriæ tantum ſpargebant, ſed toto Orbe, vbi deorum cultores eſſent, magno ſuorum idolorum præconio diffamabant. Huius quidem rei occaſione compulſus eſt ſanctus Auguſtinus ſcribere commentarium illum de diuinatione dæmonum, in cuius exordio cauſam referat, quare in eo argumento verſari coactus ſit: ait enim c:

c Aug. de diu. dæm. c. 1.

Quodam die in diebus ſanctis Octauarum, cum mane apud me adeſſent multi fratres laici Chriſtiani, & in loco ſolito conſediſſemus, ortus eſt ſermo de religione Chriſtiana aduerſus præſumptionem, & tanquam miram & magnam ſcientiam Paganorum: quem recordatum atque completum litteris mandandum putaui, non expreſſis contra dicentium perſonis, quamuis Chriſtiani eſſent, & magis cõtradicendo quærere viderentur, quid Paganis reſpondere oporteret. Cum ergo de diuinatione dæmonum quæreretur, & affirmaretur prædixiſſe neſcio quem euerſionem templi Serapis, quæ in Alexandria facta eſt: reſpondi, non eſſe mirandum, ſi iſtam euerſionem templi ſimulacriſque ſuis imminere dæmones & ſcire & prædicere potuerunt, ſicut alia multa, quantum eis noſſe & prænunciare permittitur, &c. huius igitur euentus cauſa idem S. Auguſtinus commentarium illum abſoluit.

LXXVIII. ANTONIN. PHILOS. VATES.

d Sard. Vit. Philoſ. in Ædeſio.

At audiamus, quid ira percitus aduerſus Chriſtianos ob demolitionem templorum ſuorum effutiat Sardianus, d cum de eodem Antonino vate narrare pergit: *Quod autem,* inquit, *diuini quiddam in eo fuerit, breui poſt eluxit. Nam vix adeo ex hac vita migrauerat, cum & cultus numinis apud Alexandriam & Serapidis delubrum diſturbata diſſipataque fuere, non religio tantum, ſed vniuerſa fabrica, & omnia eum habuerunt exitum, quem poetarum fabulæ tribuunt gigantum victoriæ: ſimile enim quid Cœnobicis templis accidit imperante tunc Theodoſio, Prætorij Præfecto Theophilo, piaculari homine, & Eurymedonte quopiam, qui e*

e Odyſ. 7.

Late Rex tumidos inter ſæuosq; gigantes

Primatum tenuit. puto hic Eunapium intelligere voluiſſe Theophilum tunc Alexandriæ Epiſcopum aduerſus idolorum templa egregiam operam nauantem: ſed ſubdit: *Venereo tunc Vrbis Præfecto, & Romano Ægypti legiones cum imperio obtinente: qui omnes ſimul aduerſus ſaxa & lapicidas aggerantes, ea oppugnabant; & qui bellum nunquam auditione acceperant, Serapidis ædem funditus demoliti ſunt, templique donariis manus hoſtiliter iniecerunt, abſque hoſte & citra prælium victoriam adepti. Eo pacto cum ſimulachris ac donariis commiſſa ſtrenue pugna, non deuicere modo illa, verum etiam depeculati fuere, militarisque inter ipſos lex erat & teſſera, vt ſi quid quiſque furto ſubduxerat, lateret occultum. Manſit tamen area ædis, quam aſportare nequiuerunt ob ſaxorum moles, quæ difficulter loco commoueri poterant.* hæc de templorum demolitione Eunapius.

LXXIX. EVNAPIVS HOSTIS MONACHORVM.

Quod autem demolitis templis, atque ſublatis ſacrificiis & idolis, expurgatiſque rite locis impietatis, ibidem erectæ pro templis fuerunt Eccleſiæ; & loco ſacerdotum idolorum monachi ſunt ſubſtituti, ac pro idolis reliquiæ martyrum per Theophilum Epiſcopum Alexandrinum illuc delatæ fuerunt: maiore æſtuans ira philoſophus, in eoſdem monachos & reliquias ſanctorum martyrum acerbioribus inuehitur contumeliis, atque blaſphemiis inſectatur, obruendis quidem ſilentio: ſed boni conſulas, lector, cum ſcis loqui hominem Ethnicum, Dei hoſtem, afflatum dæmone, atque indignatione turbatum: ab eiuſmodi enim ſic compoſito hominum genere quis putet aliud, quam euomi calumnias & eructari blaſphemias: ſic iſto parato antidoto, ſibilos audi ſerpentis: *At,* inquit, *egregij illi viri & bellicoſi, confuſis perturbatiſque rebus omnibus, debellaſſe ſe deos, incruentis quidem, ſed ab auaritiæ crimine non impuris manibus gloriabantur, ſacrilegium & impietatis crimen laudi ſibi aſſumentes. Iidem poſtea in ſacra loca inuexerunt monachos, ſic dictos, homines quidem ſpecie; ſed vitam turpem porcorum more exigentes, qui in propatulo infinita atque infanda ſcelera committebant, quibus tamen pietatis pars videbatur, ſacri loci venerationem proculcare. Nam ea tempeſtate, quiuis atrum veſtem indutus, quique in publico ſordido habitu ſpectari non abnuebat, tyrannicam obtinebat auctoritatem, in eam virtutis opinionem venerat id genus hominum, de quibus etiam dictum eſt in vniuerſa hiſtoria commentariis.*

LXXX. DEPLORANDVS STATVS RECENTIORVM HÆRETICORVM.

Hæc in Monachos Sardianus, quæ à noſtri temporis hæreſiarchis magno accepta ſunt plauſu, & litteris ferme aureis exarata, pro titulo affixa ſunt poſtibus ſuorum commentariorum, quibus monaſticã vitam impugnant: probe quidem (non improbo) cum ſua ſe ſponte in claſſem Ethnicorum coniiciant idolorum cultorum, recedentes ab iis, quæ his temporibus eodem argumẽto ſcripſerunt præſtantiſſimi Chriſtiani, diſertiſſimique doctores Eccleſiæ, Magnus Athanaſius, Magnus Baſilius, Gregorius Theologus, Ioannes os aureum, & alii innumeri ſanctiſſimi atque doctiſſimi Patres miraculis coruſcantes: quibus hi ſpretis, auerſoque vultu eos ſpectantes & execrantes, ad vnius tabidi canis vomitum reſorbendum magna ſe auiditate conuertunt; ſic quidem è quorum partibus ſtent, perſpicue cum verbis, tum factis ſignificantes; vt nulla alia de iiſdem ſit ferenda ſententia, niſi quam ſibi ipſis ſtolide irrogarunt, nempe vt partem cum blaſphemis Ethnicis ſortiantur, qui ſpretis Patribus Orthodoxis, illis pertinaciter inhæſerunt, duplo tamen ac quadruplo grauius illis plectendi, quod maiori peccauere nequitia.

LXXXI. EVNAPIVS BLASPHEMVS QVID IN MARTYRES.

Sed quid in martyrum reliquias in Eccleſiis ſuper delubra erectis repoſitas Eunapius? *Illi ipſi monachos Canobi quoque collocarunt, vt pro diis, qui animo cernuntur, ſeruos, & quidem flagitioſos diuinis honoribus percolerent, hominum mentibus ad cultum cærimoniaſque obligatis. Ii namq; condita & ſalita eorum capita, qui ob ſcelerum multitudinem à iudicibus extremo ſupplicio fuerant affecti, pro diuis oſtentabant: iis genua ſubmittebant, eos in deorum numerum receptabant, ad illorum*

ſepulchra puluere ſordibuſque conſpurcati: in iis nonnulli martyres, diaconi alij, & legati, arbitriq; precum petitionumque apud eos nominabantur, cum fuerint ſeruitia inſida, & flagris peſſime ſubacta, & quæ cicatrices ſcelerum ac nequitiæ veſtigia corporibus circumferrent: eiuſmodi tamen deos fert tellus. Iſtud itaque prouidentiæ Antonini exiſtimationem ſummopere adauxit, quod palam apud omnes prædixerat, templa in ſepulchra conuerſum iri. hactenus Eunapius. At nihil eſt, quod immoret in refellendis his, quæ ab omnibus Gentilibus aduerſus Chriſtianos ab exordio naſcentis Chriſti Eccleſiæ obiici ſolita fuere, cũ de his ſexcentæ (ita diximus) Apologiæ aduerſus eoſdem Gentiles à Patribus ſcriptæ fuerint. Sed hic ille diligenter obſeruandus eſt cultus, à piis exhiberi ſolitus ſacris reliquiis martyrum, qui ex eiuſdem Eunapii blaſphemiis egregie reſeratur, vt loco benedictionum accipienda ſint, quæ ab ipſo maledicta inferuntur.

LXXXII. ANTIQVI MORES CATHOLICÆ ECCLESIÆ.

Reſerat primum illud antiqui moris, vt cum noua eſſet Eccleſia dedicanda, in eam reliquiæ ſanctorum martyrum inferrentur. Sed & ille veteris obſeruantiæ vſus attendendus ex verbis Eunapii, non ſolum ſub altarib. claudi martyrum reliquias, ſed & foris relinqui præcipua eorundem membra certis diebus cunctis perſpicua, ac adoranda. Tertio vero illud magna conſideratione dignum ex eodem elicitur, tãto honore proſequi ſolitos antiquos Chriſtianos cultum ſanctorum martyrum, vt Gentiles exiſtimauerint eoſdem ab illis haberi deos; cum tamen religio Chriſtiana nonniſi vnum Deum conſueuerit adorare. Vides, quæ lateant ſub ſtercore gemmæ, & quas nobis reſerent Gentilium blaſphemiæ veritates? At de his hactenus, quæ occaſione prædictionis habitæ ab Antonino philoſopho, imo mago, de Serapidis templi clade ex Eunapio ſunt recenſita. Iam vero rei geſtæ narrationem accuratam, ex ſcriptis eorum, qui hoc tempore vixerunt auctorum, hic deſcribamus. Ruffinus enim cum cauſam demolitionis templi Serapidis præmittit, ita auſpicatur hiſtoriam a:

a Ruff. li. 2. c. 22.

LXXXIII.

Interea apud Alexandriam noui motus, & contra temporum fidem aduerſum Eccleſiam concitantur, ex occaſione huiuſmodi oborti. Baſilica quædam publici operis vetuſta admodum neglecta fuit, quam Conſtantius Imperator donaſſe Epiſcopis perfidiam ſuam prædicantibus ferebatur. Quæ longa incuria nihil validum præter parietes habebat. Viſum eſt Epiſcopo, qui per idem tempus gubernabat Eccleſiam, hanc ab Imperatore depoſcere, vt creſcentibus Fidelium populis, orationum quoque creſcerent loca. Quam cum acceptam vellet excolere, reperta ſunt in loco antra quædam latentia & terra defoſſa, latrociniis & ſceleribus magis, quam cærimoniis apta. Igitur Gentiles, qui retegi criminum ſuorum latebras & flagitiorum cauernas viderent: non ferentes operta tot ſæculis mala & tenebris obtecta reſerari, velut draconum calice potato, inſanire omnes ac palam furere cœperunt. Nec vocibus iam & ſeditionibus, vt ſolebant, ſed manu ferroque decertare nituntur: crebros conflictus agere in plateis, belloque aperto vterque populus inter ſe coire. At noſtri numero & potentia multo plures, ſed modeſtia religionis minus feroces erant. Ex quo frequenter noſtrorum plurimis vulneratis, aliquantis etiam interfectis, ad templum, quaſi ad arcem quandam refugiebant, quo nonnullos ex Chriſtianis captos ſecum abducentes, accenſis aris, immolare cogebant; renitentes nouis & exquiſitis ſuppliciis excruciatos necabant. alios patibulis affigentes, alios confractis cruribus in ſpeluncas præcipitantes, quas ob ſacrificiorum ſanguinem cæteraſque impuritates delubri recipiendas vetuſtas carioſa conſtruxerat.

RESERANTVR IDOLOLATRARVM SCELERA.

eſt memoria horum inter martyres recenſita in Romano Martyrologio XVII. Kal. Aprilis.

LXXXIV. b Soz. l. 7. c. 10.

Tunc & accidiſſe refert Sozomenus b, vt Olympus ille, cum ſe clauſum contineret in templo, audiret in eo cantari, *Alleluia*, & cum qui ita caneret, non videret, intellexiſſe præſagium, nempe occupandum templum fore à Chriſtianis; ideoque eum cito citius, cæteris inſciis, nocturno ſilentio clam receſſiſſe tradit, atque nauim conſcendiſſe, demumque in Italiam nauigaſſe. Addit Socrates c, inter Ethnicos tunc aduerſus Chriſtianos pugnaſſe Helladium & Ammonium grammaticos, quorum ille ſacerdos Iouis erat, hic vero Simiæ, illumque ſe nouem homines trucidaſſe in illa rixa gloriatum: ſed fugiſſe hos poſtea Conſtantinopolim affirmat, ſeque ipſorum auditorem fuiſſe. Pergit autem Ruffinus ſemel inſtitutam narrationem.

c Socr. l. 5. c. 16.

LXXXV.

Verum hæc per dies ſingulos primo cum metu; deinde cum fiducia & deſperatione gerere, atque intra templum clauſi rapto & præda viuere: ad poſtremum graſſantes in ſanguinem ciuium, ducem ſceleris & audaciæ ſuæ diligunt Olympum quemdam nomine & habitu philoſophum, quo anteſignano arcem defenderent, & tyrannidem tenerent. At hi, quibus Romanarum legum cuſtodia, iuriſque dicendi cura permiſſa eſt, cognitis, quæ geſta fuerant, turbati atque perterriti ad templum conuolant, cauſas audaciæ percontantur; & quid ſibi vellet ille concurſus, in quo cum tanto ſcelere ante aras ſanguis ciuium funderetur, inquirunt.

Sed illi obfirmato aditu, confuſis & diſſonis vocibus rationem facti nullam, ſed clamorem reddebant. Miſſis tamen ad eos nunciis, de Romani Imperij poteſtate, de vindictis legum, & de his, quæ talia ſolent ſubſequi, commonebant. Cumq; loci munitio nihil aduerſus veſana molientes agi niſi vi maiore ſineret: res geſta ad Imperatorem refertur. Ille, qui ingenita mentis clementia errantes mallet emendare, quam perdere, reſcribit, illorum quidem vindictam, quos ante aras ſanguis effuſus martyres effecit, non eſſe poſcendam, in quibus dolorem interitus ſuperauerit gloria meritorum: de cætero vero malorum cauſam, radiceſque diſcordiæ, quæ pro ſimulachrorum defenſione veniebant: penitus debere ſuccidi: quibus exterminatis, etiam bellorum cauſa pariter conquieſceret.

Cumq; hæc ſcripta veniſſent, & velut poſt inducias parui temporis ad audiendum vterque populus conueniſſet ad templum: ſtatim vt prima epiſtolæ pagina reſerata eſt, in cuius exordio vana Gentilium ſuperſtitio culpabatur, immenſus clamor à noſtris attollitur, ſtupor & pauor Gentilium populos inuadit: latebras vnuſquiſque quærere, anguſtos fugæ calles rimari, aut noſtris ſe latenter immergere: vt ab omnibus, qui aderant, noſceretur præſentia Dei populo audaciam tribuente, furorem dæmonis, qui in illis prius debacchatus fuerat, effugatum.

LXXXVI. TEMPLVM SERAPIDIS.

Sed qualenam eſſet templum Serapidis, ita deſcribitur ab ipſo Ruffino, qui cum (vt diximus) diu vna cum Melania Alexandriæ verſatus ſit, illud pluſquam ſemel vidiſſe potuit. ait igitur: *Serapis apud Alexandriam templum auditum quidem omnibus puto, pleriſq; vero etiam notum. Locus eſt non natura, ſed manu & conſtructione per centum & eo amplius gradus in ſublime ſuſpenſus, quadratis & ingentibus ſpatiis omni ex parte diſtentus: cuncta vero, quo ad ſummum pauimentorum euadatur, opere forniceo conſtructa; quæ immenſis deſuper luminaribus & occultis aditibus inuicem in ſemet diſtinctis, vſum diuerſis miniſteriis & clandeſtinis officiis exhibebant. Iam vero in ſuperioribus extrema totius ambitus ſpatia occupant exedræ & paſtophoria domuſque in excelſum porrectæ, in quibus vel æditui, vel ij, quos appellant* ἁγνεύοντας, *id eſt, qui ſe caſtificant, commanere ſoliti erant. Porticus quoque poſt hæc omnem ambitum quadratis ordinibus diſtincta intrinſecus circumibant. In medio totius ſpatij ædes erat pretioſis edita columnis, & marmoris ſaxo extrinſecus ample magnificeque conſtructa.* Sed & de ædibus Serapidis hæc Ammianus d: *His, inquit, accedunt altis ſuffulta* faſtigiis templa, inter quæ eminet Serapium: quod licet minuatur exilitate verborum, atriis tamen & columnis* ampliſſimis & ſpirantibus ſignorum figmentis & reliqua operum multitudine ita eſt exornatum, vt poſt Capitolium, quo ſe venerabilis Roma in æternum attollit, nihil orbis terrarum ambitioſius cernat.* ſubiungit de bibliotheca Ptolomæi ibi poſita, de qua nos ſuperius. *In hac vero æde* (ſubdit Ruffinus) *ſimulacrum Serapis ita erat vaſtum, vt dextera vnum parietem, alterum læua perſtringeret: quod monſtrum ex omnibus generibus metallorum lignorumque compoſitũ ferebatur.* hæc de ſtatua Serapidis Ruffin. quã factam eſſe à Seſoſtre Rege per Bryaxem artificem, auctor eſt Clemens Alexandrinus, qui ait e: *Ad opus faciendum mixta & varia vſus eſt materia: habebat enim ramentum auri & argenti & æris & ferri & plumbi, nec ei vllus lapis deerat Aegyptius, nec ſapphiri & hæmatiſtis fragmenta, ſed nec ſmaragdi & topatij: hæc ergo omnia leuigata, tritaq; ac commixta illeuit colore cæruleo, quæ de cauſa nigrior eſt color imaginis.* hæc Clemens.

d Ammia. li. 22. * ſuffulta * columnatis

e Clem. Alex. li. ad Gentes. SERAPIS SIMVLACRVM QVALE.

LXXXVII.

Quod vero ad Serapidis imaginem ſpectat: humana effigie in vertice modium ſeu calathum geſtantem eum ſimulacra reddidiſſe, quæ hactenus viſuntur ſtatuæ ipſius demonſtrant; interdum vero quibuſdam additis hiero-

glyphi-

glyphici characteribus, vt deſcribitur à Macrobio in Saturnalibus *a* vbi ait: *Soli ſe ſub illius nomine teſtatur impendere vel dum calathum capiti eius infigunt, vel dum ſimulacro ſignum tricipitis animantis adiungunt, quod exprimit medio eodemq; maximo capite leonis effigiem: dextera parte caput canis exoritur manſueta ſpecie blandientis, pars vero læua ceruicis rapacis lupi capite finitur, eaſq; formas animalium draco connectit volumine ſuo, capite redeunte ad Dei dexteram, qua conſpicitur monſtrum.* ita ipſe: ſed ſubdit hæc de templo Ruffinus:

a Macro. Satur. l. 1. c. 20.

LXXXVIII. ORNATVS TEMPLI SERAPIDIS.

Interioris delubri parietes laminis primo aureis veſtiti, ſuper has argenteis, ad poſtremum æreis habebantur, quæ munimento pretioſioribus metallis forent. erant etiam quædam ad ſtuporem admirationemque videntium dolis & arte compoſita. Feneſtra perexigua ab ortu Solis ita erat aptata, vt die, qua fuerat inſtitutum ſimulacrum Solis ad Serapin ſalutandum introferri, diligenter temporibus obſeruatis, ingrediente ſimulacro, radius Solis per eandem feneſtram directus, os & labra Serapis illuſtraret, ita vt inſpectante populo, oſculo ſalutatus Serapis videretur à Sole. Erat & aliud fraudis genus huiuſmodi: Natura lapidis magnetis huius virtutis eſſe perhibetur, vt ad ſe rapiat & attrahat ferrum. Signum Solis ad hoc ipſum ex ferro ſubtiliſſimo manu artificis fuerat fabricatum, vt lapis, cuius * *naturam ferrum ad ſe trahere diximus, deſuper in laquearibus fixus, cum temperate ſub ipſo radio ad libram fuiſſet poſitum ſimulacrum, & vi naturali ad ſe raperet ferrum: aſſurrexiſſe populo ſimulacrum, & in aere pendere videretur. Et ne hoc lapſu propero proderetur; miniſtri fallacia, Surrexit, aiebant, Sol, vt valedicens Serapi, diſcedat ad propria. Sed & multa alia decipiendi cauſa à veteribus in loco fuerant conſtructa, quæ nunc longum eſt enumerare per ſingula.*

IMPOSTVRÆ IN TEMPLO SERAPIDIS.

* natura

Verum quonam modo ea impoſtura detecta fuerit atque ſublata, ſanctus Proſper, qui his viuebat temporibus, ita deſcribit *b*: *Apud Alexandriam in templo Serapis hoc argumentum dæmonis fuit. Quadriga ferrea nulla baſe ſuffulta, nullis vnxis infixis parietibus colligata, in aere pendens cunctis ſtuporem, at velut diuinum ſubſidium oculis mortalium exhibebat: quam tamen lapis magnes, qui ferrum ſibimet attributum ſuſpendit, eo loco cameræ affixus totam illam machinam ſuſtentabat. Itaque cum quidam Dei ſeruus inſpiratus intellexiſſet: magnetem ſtatim vt cameræ ſubtraxit, omne illud oſtentum cadens, confractum comminutumque oſtendit, diuinum non eſſe, quod mortalis homo firmauerat.* hæc Proſper. Subdit vero Ruffinus.

b Proſper. de prædi. l. 3. c. 38.

LXXXIX. DESTRVITVR SIMVLACHRVM SERAPIS.

Verum vt dicere cœperamus, reſcripto Theodoſii recitato, parati quidem erant noſtrorum populi ad ſubuertendum erroris auctorem: perſuaſio tamen quædam ab ipſis Gentilibus fuerat diſperſa, quod ſi humana manus ſimulacrum illud contigiſſet, terra dehiſcens illico ſolueretur in chaos, cœlumque repente rueret in præceps. Quæ res paululum ſtuporem quemdam populis dabat. Cum ecce vnus ex militibus fide magis, quam armis munitus, correptam bipennem, inſurgens omni niſu, maxillæ veteratoris illidit. Clamor attollitur vtrorumque populorum: neque tamen aut cœlum ruit, aut terra deſcendit. Inde iterum atque iterum repetens, putris ligni fumoſum genu cadit. Quo deiecto, igne adhibito, tam facile quam lignum aridum, conflagrauit. Poſt hoc reuulſum ceruicibus, & depreſſo modio trahitur caput: tunc pedes aliaque membra cæſa ſecuribus & raptata funibus detrahuntur, ac per ſingula loca membratim in conſpectu cultricis Alexandriæ ſenex veternoſus exuritur. Ad vltimum, truncus, qui ſuperfuerat, in Amphitheatro concrematur: vanæque ſuperſtitionis & erroris antiqui Serapis hic finis fuit.

XC. *De cuius origine diuerſa fertur opinio Paganorum. Alij Iouem putant, cuius capiti modius ſuperimpoſitus, vel quia cum menſura modoque cuncta indicet moderari, vel vitam mortalibus frugum largitate præberi. Alij virtutem Nili fluminis, cuius Aegyptus opibus & fœcunditate paſcatur. Quidam in honorem noſtri Ioſeph formatum perhibent ſimulachrum ob diuiſionem frumenti, qua famis tempore ſubuenit Aegyptiis. Alij repertum in hiſtoriis Græcorum veteribus ferunt, Apin quemdam patrem familias ſeu Regem in Aegypto Memphis poſitum, cum famis tempore frumenta apud Alexandriam defeciſſent, ex proprio affatim ciuibus alimenta præbuiſſe, quo defuncto, in honorem eius inſtituerint apud Memphis templum in quo bos quaſi indicium optimi agricolæ nutritur, habens quædam coloris inſignia, qui ex nomine eius, Apis appelletur: σορὸν vero, id eſt, ſepulchrum, in quo corpus eius inerat, Alexandriam deduxerint; & Soron Apis, primo ex compoſitione Sorapin, poſt vero per corruptionem Serapin nominarunt. Quod an verum ſit, aut nihil omnino, Deus viderit.* hæc de Serapide Ruffinus: ſunt autem diuerſæ maiorum ea de re ſententiæ.

XCI. SERAPIS VNDE DICTVS.

Sed quod ad Ioſephum Iacob filium attinet, haud quidem ſpernenda ea eſt ſententia: nam ex diuinis litteris proditum eſt, mutaſſe Pharaonem Regem Ægypti nomen Ioſeph: ait enim diuina Scriptura *c* de ipſo Rege: *Vertitque nomen eius, & vocauit eum lingua Aegyptiaca Saluatorem mundi.* hæc ibi: ſcimus antiquos ſcriptores ipſum nomen, *Serapis*, ex Græcis deducere vocibus, cum dicant ferme omnes, *σορὸν ἄπις, ſepulchrum Serapis.* Sed Iulius Maternus haud ignobilis ſcriptor, qui claruit temporibus Conſtantini, & poſt illius obitũ ad eius filios commentarium illum ſcripſit de errore profanæ religionis, hæc de Ioſepho & ſignificatione nominis aliter expreſſa habet *d*: *Diſcite etiam, ſacroſancti Imperatores, venerandum Alexandriæ numen vnde ſumpſerit exordium.* & poſt recitatam de ſaluata à penuria eius prouidentia atque induſtria Ægypto, iſta ſubdit: *Huic poſt mortem Aegyptij patrio gentis ſuæ inſtituto templa fecerunt; & vt iuſtam diſpenſationis gratiam poſteritas diſceret, quo modio eſurientibus & ementibus frumenta diuiſerat, capiti is ſuperpoſitus eſt. Nomen etiam, vt ſanctius coleretur, ex primo auctore generis accepit e. Nam quia Sara pronepos fuerat, ex qua nonagenaria Abraham indulgentia Dei ſuſceperat filium, Serapis dictus eſt Græco ſermone, hoc eſt, Σαῤῥᾶς; ſed hoc inuito Ioſeph accidit, imo mortuo.* ita ipſe.

c Gen. 41.

d Iul. Firmic. c. 14.

IOSEPH CREDITVS SERAPIS.

e Gen. 21.

XCII. Verum haud facile mihi perſuadeo, ægyptium populum deos patrios peregrinis vocibus nuncupaſſe, & non potius ægyptio vocabulo, quem tanti facerent deum, appellare voluiſſe: vnde tota vis in eo poſita eſſe videtur ad dignoſcendam originem eius, quidnam apud ægyptios vox, *Serapis* ſignificaret: nam ſi apud eos idem erat *Serapis*, quod *mundi Saluator*; non alium certe, quam Ioſephum ipſos ſignificare voluiſſe, certum redditur. Fertur ab antiquis Serapidis illud oraculum Ioſepho Patriarcha digniſſimum, à noſtris etiam decantatum, quo veræ Theologiæ pronunciatur elogium, ſic Latine redditum:

Principio Deus eſt: tum Verbum; his Spiritus vnus eſt:
Congenita hæc tria ſunt, cuncta hæc tendentia in vnum.

quod ſane oraculum, ex eo, quod eundem cum Plutone eſſe Serapidem Heraclides Ponticus tradidit, (quæ fuit plurimorum antiquorum ſententia) idcirco Plutoni illud ipſe tribuit. Certe quidem non frumentum tantum, ſed veram Dei cognitionem Ioſephum tradidiſſe Ægyptiis, teſtificatione diuinæ Scripturæ comprobatur, vbi dicitur *f*: *Conſtituit eum Rex Pharao, vt erudiret Principes ſicut ſemetipſum, & ſenes eius prudentiam doceret.* vt iure dici poſſit, eam de Deo recitatam ſententiam fuiſſe Ioſephi. Tradũt inſuper à Serapide inuenta eſſe ſymbola quædam, quibus ab obſeſſis dæmones pellerentur, quod Hebræorum ſapientiæ conuenit. Pergit vero Ruffinus:

f Pſal. 104.

XCIII. DII GENTIVM LVDIBRIO EXPOSITI.

Sed ad inceptum, inquit, *redeamus. Poſt hæc capite ipſo idololatriæ deiecto, ſtudiis vigilantiſſimi ſacerdotis, quæcumque fuerant per totam Alexandriam portenta potius, quam ſimulachra, pari exitu & ſimili dedecore publicantur. Horret animus dicere, qui miſeris mortalibus laquei à dæmonibus præparati ſint, quæ funera, quæ ſcelera in illis, quæ dicebant ἄδυτα, tegerentur: quot ibi infantium capita deſecta inauratis labris inuenta ſint, quot miſerorum cruciabiles mortes depictæ. Quæ cum proderentur in lucem, ac ſub auras prolata ferrentur, licet confuſione ipſa Gentiles & pudore diffugerent: tamen ſi quis adeſſe potuit, mirabatur tot ſæculis ſe illis tam nefariis & tam pudendis fraudibus irretitum. Vnde & plurimi ex his, condemnato errore, & ſcelere deprehenſo, fidem Chriſti & cultum veræ religionis amplexi ſunt. Nam vt omittam cætera flagitia, quæ in aliis locis, vi necatis paruulis, deſpicatiſque ob fibrarum inſpectionem virginibus, gerebantur: vnum ſolummodo, quod in templo Saturni geri, ad omnium venit conſcientiam, memorabo: ex quo etiam cætera, quæ omiſimus perpendantur.*

XCIV. CLANDESTINÆ

Sacerdos erat apud eos Saturni, Tyrannus nomine: hic quaſi ex reſponſo numinis, adorantibus in templo nobilibus quibuſque & primariis viris, quorum ſibi matronæ ad libidinem placuiſſent, di-

IMPVDICITIÆ SACERDOTVM IDOLORVM.

cebat Saturnum præcepiſſe, vt vxor ſua pernoctaret in templo. Tum is qui audierat gaudens, quod vxor ſua dignatione numinis vocaretur, exornatam comptius, inſuper & donariis onuſtam, ne vacua ſcilicet repudiaretur, coniugem mittebat ad templum. In conſpectu omnium concluſa intrinſecus matrona. Tyrannus clauſis ianuis, & traditis clauibus, diſcedebat.

Deinde facto ſilentio, per occultos & ſubterraneos aditus intra ipſum Saturni ſimulacrum patulis irrepebat cauernis. Erat autem ſimulacrum illud à tergo exeſum & parieti diligenter annexum. Ardentibusq; intra ædem luminibus, intentæ ſupplicantiq; mulieri, vocem ſubito per ſimulacrum æris concaui proferebat, ita vt pauore & gaudio infelix mulier trepidaret, quod dignam ſe tanti numinis putaret alloquio. Poſteaquam vero quæ libitum fuerat, vel ad conſternationem maiorem, vel ad libidinis incitamentum diſſeruiſſet numen impurum; arte quadam linteolis obductis, repente lumina extinguebantur vniuerſa. Tunc deſcendens, obſtupefactæ & conſternatæ mulierculæ adulterij fucum profanis commentationibus inferebat. Hæc cum per omnes miſerorum matronas multo iam tempore gererentur: accidit quandam pudicæ mentis fœminam horruiſſe facinus, & attentius deſignantem, cognouiſſe vocem Tyranni ac domum regreſſam, viro fraudem ſceleris indicaſſe. Ille de iniuria coniugis, imo potius ſua ardentius inflammatus, inſcriptum Tyrannum ad tormenta deducit. Quo conuicto atque confeſſo, cæcisq; fraudibus reuelatis, pudor omnis & dedecus Paganorum peruaſerat domos, adulteris matribus; inceſtis patribus, liberis ſpuriis deprehenſis, quibus diuulgatis & proditis, raptim cum ſimulacris & ædibus excitabantur & crimina.

XCV. At non recens vel vnius eiuſmodi fuit ſceleris perpetratio: ſiquidem Ægyptiis ſacerdotibus peculiare fuiſſe huiuſcemodi in mulieres, deorum nomine, exercere facinora, oſtendunt, quæ Romę contigiſſe Ioſephus *a* deſcribit tempore Tiberii Imperatoris, crimina haud diſſimilia per ſacerdotes Anubis in Paulinam clariſſimam fœminā perpetrata; quam ſub ſpecie Anubis dei, adoleſcenti nomine Mundo, ipſius amatori inſciam ſubiecerunt. Quam ob cauſam ſacrifici illi iuſſu Tiberii cruci affixi fuerunt. Subdit vero Ruffinus de alio Ægyptiorum templo tunc diruto, his verbis rem geſtam narrans:

a Ioſep. Antiq. l. 18. c. 4.

XCVI. *Iam b vero Canopi quis enumeret ſuperſtitioſa flagitia? vbi prætextu ſacerdotalium litterarum (ita enim appellant antiquas Ægyptiorum litteras) magicæ artis erat pene publica ſchola. Quem locum, velut fontem quendam atque originem dæmonum, in tantum venerabantur Pagani, vt multo ibi maior celebritas, quam apud Alexandriam haberetur. Sed de huius quoque monſtri errore, cuiuſmodi originem tradant, abſurdum non erit paucis exponere. Ferunt aliquando Chaldæos ignem deum ſuum circumferentes cum omnium prouinciarum diis habuiſſe conflictum, quo ſcilicet qui viciſſet, hic eſſe deus ab omnibus crederetur. Reliquarum prouinciarum dij æris aut auri, argentique aut ligni, vel lapidis, vel ex quacunque materia conſtabant, quæ per ignem proculdubio corrumperetur: ex quo fiebat, vt ignis locis omnibus obtineret. Hæc cum audiſſet Canopi ſacerdos, callidum quiddam excogitauit. Hydriæ fieri ſolent in Ægypti partibus fictiles, vndique crebris & minutis admodum foraminibus patulæ, quibus turbida aqua deſudans, defæcatior ac purior redditur. Harum ille vnam cera foraminibus obturatis, deſuper etiam variis coloribus pictam, aqua repletam ſtatuit in deum; & exciſum veteris ſimulachri, quod Menelai gubernatoris ferebatur, caput deſuper poſitum diligenter aptauit. Adſunt poſt hæc Chaldæi: itur in conflictum, circa hydriam ignis accenditur: cera, qua foramina fuerant obturata, reſoluitur: ſudante hydria, ignis extinguitur. Sacerdotis fraude Canopus Chaldæorum victor oſtenditur. Vnde ipſum Canopi ſimulacrum pedibus perexiguis, attracto collo, & quaſi ſugillato, ventre tumido in modum hydriæ cum dorſo æqualiter tereti formatum, ex hac perſuaſione velut deus victor omnium colebatur. Sed profecerint hæc fortaſſe aliquando contra Chaldæos: nunc vero aduenſ ante ſacerdote Dei Theophilo, nullus profuit ſudor, nec ceris fraus obtecta ſubuenit: vaſtata ſunt omnia, atque ad ſolum deducta.* hæc Ruffinus. Sed quod ad Canopi originem ſpectat, à duce Menelai ſic dicto putant traxiſſe nomen. Cæterum Stephanus tradit Canopum dictum eſſe Neptunum, eoque ſigno mare ab Ægyptiis circumſcribi.

b Ruffin. li. 3. c. 26.

TEMPLI CANOPI DEMOLITIO.

CANOPVS DEVS QVALIS.

XCVII. Pergit vero poſt hæc Ruffinus: *Et nihil nō geſtum eſt, quod in ſqualorem verteret locum: flagitiorum cauerna ac veternoſa buſta deiecta ſunt, & veri Dei templa & Eccleſiæ celſæ cōſtructæ. Nam & in Serapis ſepulchro profanis ædibus complanatis, ex vno latere Martyrium, ex altero conſurgit Eccleſia. Occaſio autem Martyrij conſtruendi vnde data ſit, dignum arbitror memorare.* ſubdit his Ruffinus de profanatis atque diſperſis tempore Iuliani Apoſtatæ reliquiis Ioannis Baptiſtæ, iiſdemque collectis, & ad S. Athanaſium tunc perlatis, atque hactenus conſeruatis; cuius rei geſtæ hiſtoriam ſuo loco ſuperius recitauimus. In loco igitur, vbi Serapis templum erat, erecta Baſilica fuit, illatæque in eandem ipſæ ſacratiſſimæ reliquiæ (vt S. Athanaſius ante prædixerat) S. Ioannis Baptiſtæ per Theophilum Epiſcopum Alexandrinum. Porro ipſa ædificatio Eccleſię ſub Theodoſio facta eſt, reliquiarum vero collocationem poſt ipſius obitum fieri contigit ſub eius filio *c* Arcadio Imperatore; quo tempore dedicata eſt, IV Kalen. Sept. quo quidem die in vniuerſa Eccleſia eiuſdem S. Ioannis Baptiſtæ decollationis ſolemnitas celebratur *d*.

c Cedren. in Compend. *d Acta inuentionis c. Io. Bapt. Beda de ſex ætat. in Iul.*

XCVIII. *Poſt occaſum vero Serapis, qui nunquam vixerat* (ſubdit Ruffinus *e*) *quæ iam alterius dæmonis ſtare delubra potuerunt? Parum dixerim, ſi omnes, quæ erant Alexandriæ per ſingulas pene columnas cuiuſcunque dæmonis ædiculæ inſultæ ceciderunt: ſed per cunctas Ægypti vrbes, per caſtella per vicos, per omne rus, per ripas fluminis, per eremum quoque ſi qua fana, vel potius buſta reperiri potuerunt, inſtantia vniuſcuiuſque Epiſcopi ſubruta & ad ſolum deducta ſunt, ita vt denuo rus culturæ redderetur, quod iniuſte fuerat dæmonibus deputatum.*

e Ruffin. l. 2. c. 28.

XCIX. *Sed & illud apud Alexandriam geſtum eſt, quod etiam Thoraces Serapis, qui per ſingulas quaſque domos in parietibus, in ingreſſibus, in poſtibus etiam ac feneſtris erant, ita abſciſſi ſunt omnes & abraſi, vt ne veſtigium quidem vſquam, vel nominis appellatio, aut ipſius, aut cuiuslibet alterius dæmonis remaneret: ſed pro his Crucis Dominicæ ſignum † vnuſquiſque in poſtibus, in ingreſſibus, in feneſtris, in parietibus, columniſque depingeret. Quod cum factum eſſe, hi, qui ſuper fuerant ex Paganis, viderent: in recordationem rei magnæ ex traditione ſibimet antiquitus commendata veniſſe perhibentur. Signum hoc noſtrum Dominicæ Crucis inter illas, quas dicunt ἱερατικὰς, id eſt, ſacerdotales litteras, habere Ægyptij dicuntur, velut vnum ex cæteris litterarum, quæ apud illos ſunt, elementis. Cuius litteræ, ſeu vocabuli hanc eſſe aſſerunt interpretationem, VITA VENTVRA. Dicebant ergo hi, qui tunc admiratione rerum geſtarum conuertebantur ad fidem, ita ſibi ab antiquis traditum, quod hæc, quæ nunc coluntur, tam diu ſtarent, quam diu viderent ſignum iſtud veniſſe, in quo eſſet vita. Vnde accidit, vt magis hi, qui erant ex ſacerdotibus, vel miniſtris templorum, ad fidem conuerterentur, quam illi, quos errorum præſtigia & deceptionum machinæ delectabant.* Addit *f* Socrates in imo diruti delubri lapides eiuſmodi ſigno † Crucis inciſos eſſe repertos, adeo vt Gentiles dicerent aliquid eſſe Serapidi commune cum Chriſto: quod non negandum, ſi de eius origine ex Ioſepho filio Iacob, quod dictum eſt, omnino conſtare poſſet. Pergit vero Ruffinus:

QVID HIEROGLYPHICVM CRVCIS.

f Socr. l. 5. c. 17.

C. *Sane quoniam moris erat in Aegypto, vt menſura aſcendentis Nili fluminis ad templum Serapidis deferretur, velut ad incrementi aquarum & inundationis auctorem: ſubuerſo eius ſimulacro, ignique conſumpto omne ſimul negabant, Serapin iniuriæ memorem aquas vltra ac affluentia ſolita largiturum. Sed vt oſtenderet Deus, non Serapin, qui multo erat Nilo poſterior, ſed ſe eſſe, qui aquas fluminis temporibus ſuis iuberet excreſcere: tanta ex eo & deinceps fuit inundatio, quantam fuiſſe prius, ætas nulla meminerat. Et ideo vlna ipſa, id eſt, aquæ menſura, quam πῆχυν vocant, ad aquarum dominum in Eccleſiam cœptam deferri. Sed vbi hæc geſta religioſo Principi nunciata ſunt: extentis ad cœlum palmis, cum ingenti fertur exultatione dixiſſe: Gratias tibi Chriſte, quod abſque vrbis illius magna pernicie tam vetuſtus error extinctus eſt.* hactenus de rebus hoc anno geſtis Ruffini narratio. Addit vero hæc his Sozomenus de eiuſdem Nili exundatione aliquando ceſſante:

DE VLNA MENSVRA NILI.

g Soz. l. 7. c. 20.

CI. *Ferunt autem Aegypti fluuium tunc ſolito tardius ad primum exundationis gradum conſtitiſſe* (eo ſcilicet tempore, quo Theodoſius Imperator Gentiles vetuit immolare dæmonibus hoſtias) *Aegyptij ergo indignabantur, quod non permitterentur ſecundum leges patrias fluuio ſacrificare. Animaduertens autem gentis illius Præfectus eos ad ſeditionem adornari, Imperatori*

rem in-

PRODIGIA INVNDATIO NILI.

rem indicant. Imperator, vt intellexit: Satius eſt, inquit, erga Deum permanere fidelem, quam fluenta Nili, & ex eis expectatã anni fertilitatem præpoſuiſſe pietati. Vel nunquam enim fluxerit iſte fluuius, ſi quidem re vera & excantationibus pelliciẽ & ſacrificiis delectari & ſanguinis fluxu inquinare influentes ex diuino paradiſo riuos poteſt. Cæterum Nilus haud multo poſt largiter effuſus, etiam ſublimioribus vndas immiſit: & poſtquam ad perfectiſſimam & raro completam menſuram acceſſiſſet, ac nihilominus aqua intumeſceret; in contrarium timorem coniecti ſunt Aegyptij, ac metui erat ne & Alexandriam vrbem, & quæ Libyæ portio erat, fluuius inundaret. Fertur itaque Alexandrinorum Paganos ob hoc ipſum ſtomachantes, quod præter opinionem euenerat, ſubſannaſſe, & in theatris exclamaſſe, quod fluuius veluti ſenex ac delirus emingiſſet. Ex eo plurimi Aegyptij patria ſuperſtitione damnata, ad Chriſtianiſmum tranſierunt. Atque hæc quidem, vt comperi, ſcripſi. hactenus Sozomenus.

CII.

a Socr. l. 5. c. 16.

Ne autem quod Theodoſius aduerſus delubra Gentilium, lege lata, fieri imperauerat, auaritiæ potius, quam pietati adſcribi ab aliquo poſſet: quid præſtiterit, Socrates ita ſignificat a: *Delubra idcirco euerſa, ſimulacra deorum in lebetes & ad res alias ad vitæ vſum accommodatas conflata. Nam Imperator deorum imagines Eccleſiæ Alexandrinæ, vti ad pauperes ſubleuandos impenderentur, donauerat. Itaque Theophilus Epiſcopus Alexandrinus, cum omnes deorum ſtatuas confringere aggrederetur, vnam certi alicuius dei integram ſeruari iuſſit, eamque in loco erexit publice, vti Gentiles, tempore progrediente, non inficias irent, ſe eiuſmodi deos coluiſſe. Hac de re noui equidem Ammonium Grammaticum valde animi diſcruciatum fuiſſe, dixiſſeq; religioni Græcorum grauem inflictam eſſe plagam, quod illa vna ſtatua conflata non eſſet, ſed de induſtria ad ipſorum religionis irriſionem reſeruata.* hæc Socrates.

CIII. ECCLESIÆ ERECTÆ SVPER LOCA DELVBRORVM.

b Ammia. l. 22.

c Metaph. die 30. Ian.

*milliariũ

*Manuthe.

Qui igitur Theophilus Alexandriæ ſuper locum Serapii erexit baſilicam, titulo S. Ioannis Baptiſtæ, in loco, *quem Canopum diximus nominatum, ab Alexandria vrbe diſtantem (vt Ammianus b ait) duodecim milliaribus, aeris temperie ſaluberrimum, aliam extruxit Eccleſiam ſub nomine Apoſtolorum. *Ab hac ciuitate Canopo* (habent Acta SS. Cyri & Ioannis c) *diſtat quidam vicus ſpatio duorum * nomine Menuthe *. Hic autem vicus erat dæmonum habitatio: verſabantur enim in eo maligni ſpiritus. Theophilus vero cum voluiſſet locum purum reddere à dæmonibus, Chriſtiq; Euangeliſtarum & Apoſtolorum characteribus & figuris; vt ad eum conſecrandum idoneũ, occupare: id quod ſtatuerat, non perduxit ad effectum. Interim enim mors adueniens eduxit eum de vita præſenti. Deinde autem Cyrillus, qui poſt ipſum ſedi ſucceſſit, eandem ſuſcepit curam, vt locum illum à dæmonibus liberaret: quod diuina reuelatione admonitus fecit inferendo illuc reliquias S. Marci Euangeliſtæ nec non Cyri ac ſocij ipſius Ioannis martyrum. Illatis igitur illuc vigeſimo octauo menſis Iulij dictis reliquiis, continuo ceſſauit dæmonum infeſtatio, conſecutaq; mox eſt copioſa ægris ſanitatis largitio.* hæc habent citata ſuperius Acta, quibus pariter declaratur ſuſceptum eſſe hoc anno à Theophilo munus expurgandi Ægyptum ab idolorum cultu: ſed licet in eo nauiter toto vitæ tempore laborauerit, minime tamen abſolui conſummarique potuit.

CIV. VOCATI MONACHI IN AVXILIVM.

d Vit. SS. Patr. part. 2. c. 4. de continẽtia.

Porro ad certamen iſtiuſmodi à ſe initum aduerſus dæmones, quod ſpirituale eſſet, ſpirituali quoq; niſus eſt Theophilus auxilio, fultuſq; diuini Spiritus armis: ſiquidem ſanctiſſimos monachos, quos adeo deteſtatur Sardianus, opitulatores, quaſi auxiliares copias acciuit è ſolitudine: nam in Vitis SS. Patrum d hæc leguntur: *Intrauerunt aliquando fratres Alexandriam inuitati à Theophilo Archiepiſcopo, vt præſentibus his facta oratione, deſtrueret templa Paganorum, &c.*

CV. IDOLOLATRIA VBIQUE PER EVERSA DATA.

e Soz. l. 7. c. 15.

MARCELLVS EPISC. APAMEÆ DEMOLITOR TEMPLORVM.

At plane accidit, vt tam ingenti fragore collapſa in Ægypto idololatria, vnde tanquam è fonte riui in totum ferè orbem terrarum ſuperſtitio dimanarat, Gentiles vbique concuſſi fuerint, atque pro defenſione deorum ſuorum ſic nouo caſu excitati concurrerint; de quibus Sozomenus e: *Adhuc autem*, inquit, *in quibuſdam ciuitatibus pro templis ſuis Pagani alacriter dimicabant, velut in Arabia Petrææ Areopolitæ, in Palæſtina Raphiotæ & Gazæi, in Phœnicia hi, qui Helioplim incolunt, in Syria potiſſimum vindices templi Apameæ, quæ colitur ad Axium fluuium: quos quidem ego intellexi ad protectionem templorum ſuorum frequenter auxiliis vſos hominum Galilæorum, & collectorum ex pagis Libano vicinis: ac demum ad tantam prorupiſſe audaciam, vt etiam Marcellum, qui eius prouinciæ Epiſcopus erat, interficerent. Hic enim cum iudicaret, illos non alia ratione facilius à priori ſuperſtitione poſſe conuerti, templa, quæ in vrbe & in pagis habebant, euertit: & certior factus in Aulone (is eſt tractus Apamæorum prouinciæ) templum eſſe ampliſſimum, militibus aliquot ac gladiatoribus aſſumptis, aduerſus iſtud contendebat. Qui cum appropinquaſſet, extra telorum iactum ipſe reſtitit. Erat enim pedibus debilis, & neque repugnare, neque hoſtem vel fugare, vel fugere poterat. Militibus deinde ac gladiatoribus in deſtruendo templo occupatis: ex Paganis quidam, intellecto, quod ille ibi relictus eſſet ſolus, ea ex parte, qua locus pugna vacabat, egrediuntur, & improuiſo adorti eum corripiunt, & rogo iniecto, interimunt. Ac in præſentia quidem clam id habuerunt. Sed poſtquam temporis progreſſu proditi ſunt: filij Marcelli vindicare patrem ſtudebant: quanquam Synodus eius gentis id fieri prohibuerit, æquum non eſſe cenſens vindictam ſumere de eiuſmodi morte, pro qua gratias agere deceret tum illum ipſum, qui mortuus fuerat, tum cognatos & amicos eius, vtpote qui, vt pro Deo moreretur, dignus habitus eſſet.* hæc de Marcelli certamine Sozomenus.

CVI.

f Theo. li. 5. c. 21.

Sed multa quidem, magnique momenti ab ipſo ſunt prætermiſſa, quæ à Theodoreto, qui res tunc geſtas, vtpote Syrus homo, habuit exploratas, enarrantur, quæ nos ſuis ipſius verbis hic deſcribemus; ait enim f: *Ex Epiſcoporum numero Marcellus, vir in rebus omnibus longe præſtantiſſimus, lege, tanquam machina bellica omnia delubra vrbis, cuius Epiſcopatum ipſe adminiſtrabat, prorſus expugnauit. Quæ in re gerenda, fiducia in Deum potius, quam multorum hominum viribus adiutus eſt. Atque hoc loco facinus imprimis memorabile ab eo factum narrabo. Vbi Ioannes Epiſcopus Apameæ, cuius ante feci mentionem, mortem obierat, in eius locum diuinus Marcellus, vir ſpiritu (vt Apoſtoli g præceptio vult) efferueſcens, ſubſtitutus eſt. Venit forte Apameam Præfectus Orientis, duobus ducibus cum duobus hominum millibus comitatus. Qui quidem, plebe propter metum ſibi à militibus iniectum quieſcente, delubrum Iouis, quod ampliſſimum fuit,*

g Rom. 12.

TEMPLVM IOVIS APAMENI INSOLVBILE.

multis ac variis ornamentis illuſtratum deturbare aggreditur: verum cum ſtructuram eius valde ſolidam & firme compactam cerneret, exiſtimauit lapidum coagmentationem nullo modo poſſe diſſolui: nam lapides erant grandiſſimi, arcte inter ſe iuncti, & ferro præterea ac plumbo colligati. Quare Præfectum deterritum cum videret ſanctus Marcellus, eum ad alias vrbes amandauit, ipſeque Deum impenſe precatus eſt, vt viam ſibi ad illius delubri demolitionem aperiret.

CVII. CÆMENTARIVS OPVS AGGREDITVR ALIIS INCONCESSVM.

Itaque primo mane vir quidam, qui neque architectus, neque lapidarius fuit, neque vllam aliam artem nouit, ſed lapides & ligna humeris portare aſſueuerat, ſua ſponte eo venit, qui vt acceſſit, pollicitus eſt ſe delubrum faciliime demoliturum; ſolumque mercedem poſtulauit, qua duos opifices conduceret quam ſe cũ illac ſanctus Epiſcopus ei daturum promiſerat, eiuſmodi quiddam excogitauit homo ille. Delubrum habebat porticum quadratam, erectam in ſublime, ſibique adiunctam. Hanc ſuſtentabant columnæ maxime pares proportione ipſi templo, ambitus autem cuiuſque ſexdecim cubitorum fuit. Lapis, ex quo erant fabricatæ natura duriſſimus, nec facile lapidariorum inſtrumentis cedens. Quarum ſingulas cum vndique ſuffodiſſet iſte, & ædificia illis innexa tignis oleagineis ſuffulſiſſet, ad aliud eodem modo tranſiit. Nam tribus columnis ad hunc modum ſuffoſſis, iniicit tignis flammam.

CVIII. DÆMON IMPEDIT TEMPLI RVINAM.

Verum dæmon quidam ater apparens, tigna (vt eorum fert natura) igni abſumi non patitur, ſed impetum flammæ cohibet. Vbi vero iſtud ſæpius egerant, videbantque machinam illam fruſtra admotam, Epiſcopo ſub meridiem forte dormienti rem indicant. Ille confeſtim ad ſanctum Dei templum propere contendit, aquam in vaſe afferri iubet, quam ſub ſacroſancto altari ponit: ipſe autem humi in faciem proſtratus, Dominum benignum & clementem precatur, ne tyrannidem dæmonis longius ſerpere permittat, ſed tum eius patefaciat imbecillitatem, tum ſuam ipſius potentiam oſtendat eum ad finem, vt infidelibus nulla maioris cæcitatis inde detur occaſio. Hæc & alia his ſimilia locutus, cum aquam ſigno Crucis ſignaſſet; Equitium, vnum ex diaconis, fide & pietatis ſtudio egregie munitum, aquam iubet accipere, ocyus ad delubrum currere, & cum fide eam ſpargere, tignisque flammam adhibere.

AQVA CRVCE SANCTIFICATA FVGATVR DÆMON.

Qua re confecta, dæmon aqua aſperſa vim non ferens, penitus aufugit. Ignis autem aqua, ſua natura maxime aduerſaria, velut oleo

ſotus, tigna occupat, eaque momento temporis prorſus abſumit. Itaque columnæ, baſi ſublata, corruunt, aliaſque duodecim ſecum deijciunt: ipſum præterea templi latus columnis cohærens, violento illarum caſu pariter deturbatum eſt, cuius ingenti fragore tota adeo perſonabat ciuitas, vt omnes ad illud ipſum delubrum ſpectandum concurrerent: atque ſimul vt intellexere dæmonem infeſtum fugatum eſſe, hymnorum concentu vno ore omnes Deum celebrarunt. Eodem modo ſanctus ille Epiſcopus alia quoque ſimulacrorum fana demolitus eſt. hæc de Marcello Theodoretus, quem & martyrium ſubiiſſe tradit, allectumque ipſum inter martyres ſcimus perpetua memoria celebrandum decima quarta die menſis Augusti.

CIX. At non omnia deorum templa in Oriente ſub Theodoſio fuerunt penitus diruta: ſiquidem Gazæ delubrum Marnæ famoſiſſimum vſque ad ortum Theodoſii iunioris, Arcadii Imperatoris filii, tutantibus illud ciuibus Ethnicis, integrum permanſit, vt ſuo loco dicturi ſumus: ad hæc namq; tempora alluſit S. Hieronymus *a*, cum ad Lętam ſcribens ſic ait: *Iam & Aegyptius Serapis Chriſtianus factus eſt.* quod ſcilicet illius cultores ad Chriſtum conuerſi fuiſſent; vel etiam, quod vbi Serapidis templum erat, illic iam erecta Chriſto Eccleſia eſſet, & ſubdit: *Marnas Gazæ luget incluſus, & euerſionem templi iugiter pertremiſcit.* prætermiſſum vero illud à Theodoſio puto, quod abſque cæde plurimorum Gazenſium templum tuentium, id perfici minime poſſe videret.

a Hier. ep. 7.

CX. Templorum deorum in Occidente clades.

Cæterum qui zelus perrigit Orientis Epiſcopos ſub Principe maxime pio idola demoliri, æque Occidentales impulit ſacerdotes id ipſum præſtare fiducia animoſa. Periere ſi quæ de his ſcripta fuere à maioribus monumenta: de S. Martino tantum hæc habentur eo argumento à Seuero *b* conſcripta: *Dum in vico quodam templum antiquiſſimum diruiſſet, & arborem pinum, quæ fano erat proxima, eſſet aggreſſus excidere: tum vero Antiſtes loci illius, cæteraque Gentilium turba cœpit obſiſtere. Et cum iidem illi, dum templum euertitur, imperante Domino quieuiſſent, ſuccidi arborem non patiebantur. Ille eos ſedulo commonere, nihil eſſe religionis in ſtipite: Deum potius, cui ſeruiret ipſe, ſequerentur: arborem illam excindi oportere, quia eſſet dæmoni dedicata. Tum ex illis vnus, qui erat audacior cæteris: Si habes, inquit, aliquam de Deo tuo, quem dicis te colere, fiduciam, noſmetipſi ſuccidemus hanc arborem, tu ruentem excipe: & ſi tecum eſt tuus (vt dicis) Dominus, euades. Tum ille intrepide confiſus in Domino, facturum ſe pollicetur.*

b Seuer. vit. S. Mar. c. 10

CXI. *Hic vero ad iſtiuſmodi conditionem omnis illa Gentilium turba conſenſit, facilemque arboris ſuæ habuere iacturam, ſi inimicum ſacrorum ſuorum caſu illius obruiſſent. Itaque cum vnam in partem pinus illa eſſet acclinis, vt non eſſet dubium quam in partem ſucciſa corrueret, eo loco vinctus ſtatuitur pro arbitrio ruſticorum, quo arborem eſſe caſuram nemo dubitabat. Succidere igitur ipſi ſuam pinum cum ingenti gaudio lætitiaque cœperunt: aderat eminus turba mirantium, iamq; paulatim nutare pinus, & ruinam ſuam caſura minitari. Pallebant eminus monachi, & periculo iam propiore conterriti, ſpem omnem fidemque perdiderant, ſolam Martini mortem expectantes. At ille confiſus in Domino, intrepidus opperiens, cum iam fragorem ſui pinus concidens edidiſſet, iam cadenti, iam ſuper ſe ruenti, eleuata obuiam manu, ſignum ſalutis opponit. Tum vero turbinis modo (retroactam putares) diuerſam in partem ruit, adeo vt ruſticos, qui tuto loco ſteterant, pene proſtrauerit. Tum vero in cælum clamore ſublato, Gentiles ſtupere miraculo, monachi flere præ gaudio, Chriſti nomen in commune ab omnibus prædicari, ſatisq; conſtitit, eo die ſalutem illi veniſſe regioni. Nam nemo fere ex immani illa multitudine Gentilium fuit, qui non impoſitione manus deſiderata, in Dominum Ieſum, relicto impietatis errore, crediderit. Et vere ante Martinum pauci admodum, imo pene nulli in illis regionibus Chriſti nomen receperant: quod adeo virtutibus illius, exemploq; conualuit, vt iam ibi nullus locus ſit, qui non aut eccleſiis frequentiſſimis, aut monaſteriis ſit repletus. Nam vbi fana deſtruxerat, ſtatim ibi aut eccleſias, aut monaſteria conſtruebat.* ſubdit Seuerus hæc etiam eodem argumento.

CXII. *In vico autem, cui, Leproſum, nomen eſt, cum idem Martinus templum opulentiſſimum ſuperſtitione religionis voluiſſet euertere: reſtitit ei multitudo Gentilium, adeo vt non abſque iniuria ſit repulſus. Itaque ſeceſſit in proxima loca, ibique per triduum cilicio tectus & cinere, ieiunans ſemper atque orans, precabatur à Domino, vt quia templum illud euertere humana manu non potuiſſet, virtus illud diuina dirueret. Tum ſubito ei duo Angeli haſtati atque ſcutati, inſtar militiæ cæleſtis, ſe obtulerunt, dicentes, miſſos ſe à Domino, vt ruſticam multitudinem fugarent, præſidiumq; Martino ferrent, ne quis, dum templum dirueretur, obſiſteret: rediret ergo, & opus cœptum deuotus impleret. Ita regreſſus ad vicum, inſpectantibus Gentilium turbis & quieſcentibus, dum profanam ædem vſque ad fundamentum dirueret, aras omnes atque ſimulacra redegit in puluerem. Quo viſo ruſtici, cum ſe intelligerent diuino nutu obſtupefactos atque perterritos, ne Epiſcopo repugnarent, omnes fere in Ieſum Dominum crediderunt, clamantes, & palam confitentes Deum Martini colendum, & idola negligenda, quæ ſibi adeſſe non poſſent.*

Quid etiam in pago Heduorum geſtum ſit, referam. Ibi dum templum itidem euerteret, furens Gentilium ruſticorum in eum irruit multitudo. Cumque vnus audacior cæteris ſtricto eum gladio peteret: reiecto pallio, nudam ceruicem percuſſori præbuit. Nec cunctatus ferire Gentilis: ſed cum dexteram altius extuliſſet: reſupinus ruit, conſternatusq; nimio metu veniam precabatur. Nec diſſimile huic fuit illud. Cum eum idola deſtruentem, cultro quidam ferire voluiſſet, in ipſo ictu ferrum ei de manibus excuſſum non comparuit. Plerumq; autem contradicentibus ſibi ruſticis, ne fana eorum deſtrueret: ita prædicatione ſancta Gentilium animos mitigabat, vt luce eis veritatis oſtenſa, ipſi ſua templa ſubuerterent: hactenus Seuerus de Martino templa deorum deſtruente. CXIII. En quod miraculis eſt declaratum Dei nutu templa deorum eſſe proſtrata, cum tamen nonnihil fuerint, qui maluiſſent eadem expurgata in vſum conuerti Chriſtianæ religionis; quod interdum factum eſſe, non dubium eſt. Ex his igitur, quæ de ſancto Martino à Seuero conſcripta legimus, coniecturam capere poſſumus quid à cæteris Occidentalis orbis Epiſcopis geſtum ſit: nam paria alios Epiſcopos diuerſarum ciuitatum oportuit obiiſſe certamina, quod omnibus in locis iidem adhuc vigerent hoſtes, & caſtra diaboli, ad quę proſternenda diſiicendaque penitus maximos oportuit Dei ſacerdotes exantlaſſe labores. Cæterum non ſic quidem hæc ſub huius anni periodo claudimus, vt omnia vnius anni termino facta eſſe contendam: ſed quod hoc anno cœptum ſit, quod ſequentibus quoq; annis agi perſeuerauit indeſinenter: adeo vt ſit reperire poſt decennium per Theodoſii Comites Gaudentium atque Iouinum, quos tradit Proſper hoc tempore Theodoſii idolorum templa Romæ ſpoliaſſe, ſub Honorio Imperatore (quod S. Auguſtinus teſtatur *c*) ſub Conſulatu Manlii Theodori, deorum templa Carthagine euerſa eſſe. Cum vero vbique terrarum Chriſtiani orbis à Chriſtianis idolorum templa proſternerentur, nullibi tamen maiori ſtudio, quam Romæ, Hieronymi *d* ſententia, id factum fuiſſe conſtat.

c Aug. de Ciu. Dei, l. 18. c. vlt.

d Hier. proœm. lib. 2. comment. in ep. ad Gal.

IESV CHRISTI
Annus 390.

SIRICII PAP. Annus 6. — VALENTIN. 15. THEODOSII 12. IMPP.

I. NONAGESIMO ſupra trecenteſimum Chriſti anno Valentinianus Auguſtus quartum aggreſſus eſt Cõſulatum, collegam nactus Neoterium. Antequam autem ad huius anni Theodoſii Imperatoris res geſtas enarrandas ſtylum admoueamus, vetus monumentum eiuſdem anni Conſulibus conſignatum hic reddamus; quo valde admireris reperiri his temporibus Theodoſii, cum Romæ adhuc ipſe moraretur, dicatam ibidem fuiſſe aram ad ſacrificia, in qua ſculpti ſuperne arietes quinque, ſinguli ſcilicet in ſingulis angulis, atq; vnus in fronte, iidemque omnes mactati iacent, & in dextro latere aries adſtat ſub pinu, à qua tympanum, & fiſtulæ compactæ & crotala dependent, à ſiniſtro vero latere ſub altera

pinu

UNIVERSITÄTS-BIBLIOTHEK PADERBORN